

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Економіко-гуманітарний інститут,
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, факультету)

Фінанси, банківська справа та страхування
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного магістерського проекту (роботи)
магістра
(ступінь вищої освіти)

на тему: **Розвиток короткострокового кредитування аграрних підприємств**

Виконав: магістрант(ка) 6 курсу, групи ФЕУз-119м
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація) Фінанси і кредит

Черній О.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник

Шарова С.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

Цимбаленко О.В.

(прізвище та ініціали)

2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет ЕГЛ, ФЕУ
 Кафедра Фінанси, банківська справа та страхування
 Ступінь вищої освіти магістр
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(код і найменування)

Освітня програма (спеціалізація) фінанси і кредит

(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри к.р.н., доцент
Шарова С. В. Олей
« 21 » 12 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Черній Олесі Петрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Розвиток короткострокового кредитування аграрних підприємств

керівник проєкту (роботи) Шарова Світлана Василівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « » 2020 року
 №

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 18.12.2020
 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) Наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, інтернет-ресурси, матеріали науково-практичних конференцій, статистичні дані кредитування аграрних підприємств банками України, консолідований звіт банку ВАТ «Агропросперіс Банк» за 2016-2019рр., нормативно-правові акти, закони України.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1 Теоретичні аспекти короткострокового кредитування аграрних підприємств

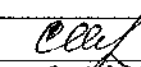
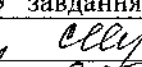
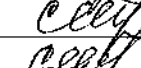

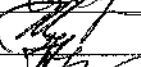
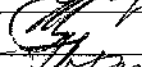
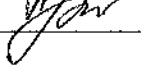
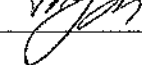

Розділ 2 Аналіз короткострокового кредитування аграрних підприємств України за 2016-2019рр..

Розділ 3 Шляхи удосконалення та перспективи розвитку короткострокового кредитування аграрних підприємств

Розділ 4 . Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
Розділ 1 ДМР	Шарова С.В., к.е.н., доцент		
Розділ 2 ДМР	Шарова С.В., к.е.н., доцент		
Розділ 3 ДМР	Шарова С.В., к.е.н., доцент		
Розділ 4 ДМР.	Журавель С.М., ст.викладач		
Нормоконтролер	Чередниченко Н.О., ст.викладач		

7. Дата видачі завдання «25» травня 2020_року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Збір матеріалу на проєктування		
2	Групування та аналіз зібраного матеріалу. Уточнення завдань проєктування		
3	Виконання теоретичної частини роботи		
4	Виконання графічної частини роботи		
5	Написання та оформлення дипломної магістерської роботи		
6	Перевірка роботи керівником, консультантами		
7	Попередній захист роботи		
8	Переплітання оформленої дипломної магістерської роботи		
9	Захист роботи у ЕК		

Студент(ка)

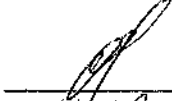
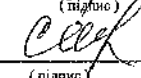
(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

 Черній О. П.
 Шарова С. В.

АНОТАЦІЯ

Черній О.П. **Розвиток короткострокового кредитування аграрних підприємств.** – Дипломна магістерська робота.

Дипломна магістерська робота зі спеціальності 072 магістр з фінансів, банківської справи та страхування. – Кафедра фінанси, банківська справа та страхування, Національний університет «Запорізька політехніка», 2020.

Магістерська дипломна робота присвячена дослідженню короткострокового кредитування аграрних підприємств.

Проаналізована ситуація на ринку банківського кредитування аграрних підприємств. Виявлено основні фактори попиту на кредитні ресурси з боку аграрних підприємств. Показані особливості кредитування підприємств малого і середнього агробізнесу. Виявлено вплив банківського кредиту на розвиток агросектору в Україні. Піднімаються актуальні проблеми недостатності фінансових ресурсів для розвитку підприємств агропромислового комплексу, рішенням яких можуть стати програми пільгового кредитування. Встановлені ключові причини низької ефективності чинного механізму кредитування банками агропромислового сектору.

В результаті дослідження, були запропоновані напрямки найбільш ефективно використовуваних фінансових інструментів та програм підтримки аграрних підприємств фінансово-кредитними установами України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: АГРАРІЇ, АГРОБІЗНЕС, БАНК, ІНСТРУМЕНТИ, КОРОТКОСТРОКОВЕ КРЕДИТУВАННЯ, ПРОДУКТИ, СТРАХУВАННЯ, РИЗИКИ

ANNOTATION

Cherniy O.P. Development of short-term lending to agricultural enterprises. - Master's thesis.

Diploma master's degree work in the specialty 072 Master of Finance, Banking and Insurance. - Department of Finance, Banking and Insurance, National university "Zaporizhzhia polytechnic", 2020.

The master's thesis is devoted to the study of short-term lending to agricultural enterprises.

The situation on the market of bank lending of agricultural enterprises is analyzed. The main factors of demand for credit resources from agricultural enterprises are identified. Features of crediting of the enterprises of small and average agribusiness are shown. The influence of bank credit on the development of the agricultural sector in Ukraine is revealed. There are current problems of lack of financial resources for the development of agro-industrial enterprises, the solution of which can be preferential lending programs. The key reasons for the low efficiency of the current mechanism of lending by banks to the agro-industrial sector have been identified.

As a result of the research, the directions of the most effectively used financial instruments and programs of support of agrarian enterprises by financial and credit institutions of Ukraine were suggested.

KEY WORDS: AGRICULTURAL, AGROBUSINESS, BANK, TOOLS, SHORT-TERM LOANS, PRODUCTS, INSURANCE, RISKS

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Шарова С.В. Черній О.П. Оцінка ринку страхування кредитних ризиків в Україні. *Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13-17 квітня 2020 р. Електрон. дані. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2020, Україна.* - Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/>

2. Шарова С.В. Черній О.П. Особливості кредитування аграрних підприємств в сучасних умовах. *Дніпро: Економічний простір : зб. наук. пр. ПДАБА.* - 2020. № 157. С.99-102

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	
ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОРОТКОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	12
1.1. Поняття та сутність кредиту та короткострокового кредитування аграрних підприємств	12
1.2. Складові та напрями фінансово-кредитного механізму кредитування аграрних підприємств	23
1.3 Банківське кредитування аграрних підприємств	27
1.4 Нормативно-законодавчі акти, що регулюють короткострокове кредитування аграрних підприємств	31
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ КОРОТКОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЗА 2016-2019РР.	33
2.1 Аналіз стану кредитування підприємств АПК у 2016-2019рр.	33
2.2 Механізм пільгового кредитування підприємств аграрного сектора України за 2016-2019 рр..	35
2.3 Оцінка впливу державної політики та фінансово-кредитних засобів на фінансове забезпечення аграрного виробництва	42
2.4 Аналіз та оцінка короткострокового кредитування аграрних підприємств банком ВАТ “Агропросперіс Банк” (“АП Банк”) станом 2017- 2019рр.	48
2.5 Кредитне забезпечення функціонування аграрних підприємств в умовах сучасного економічного середовища	52
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРОТКОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	69

3.1 Вітчизняний та зарубіжний досвід кредитування аграрних підприємств	69
3.2 Удосконалення системи кредитування підприємств аграрного сектору економіки та напрями розвитку короткострокового кредитування	76
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	83
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107
ДОДАТКИ	111
Додаток А.	

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

ВРУ	-	Верховна Рада України
ЯЖН	-	Якість життя населення
ПМ	-	прожитковий мінімум
МЗП	-	мінімальна заробітна плата
грн.	-	гривень
млн.	-	мільйонів
тис	-	тисяч
в т.ч.	-	в тому числі
і т.д.	-	і так далі
р.	-	рік
рр.	-	роки
с.	-	сторінка
рис.	-	рисунок
табл.	-	таблиця
ін.	-	інші

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, сільське господарство, як галузь, не втрачає свого стратегічного значення для держави. Розвиток агропромислового комплексу потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити продовольчу безпеку держави, конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва та зростання експортного потенціалу. Специфічні ризики агросфери, мораторій на продаж землі, недоліки діючої практики страхового захисту сільськогосподарської діяльності негативно впливають на відносини з приводу кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Значна їх частина вичерпала можливості самофінансування і функціонує в умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів, а відтак не може забезпечити власними коштами організацію виробництва конкурентоспроможної продукції. З огляду на це в Україні необхідно виробити дієвий механізм забезпечення фінансовими ресурсами агропромисловий комплекс, який дав би змогу вирішити ряд проблем у цій сфері, а також посилив би роль та значимість кредитної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Саме тому, роль кредиту у розвитку агропромислового комплексу України постійно зростає. Кредитування суб'єктів господарювання як одна із фундаментальних складових діяльності банківських та небанківських фінансово-кредитних установ є важливим джерелом отримання додаткових фінансових ресурсів для підприємств агропромислового комплексу, вона слугує підґрунтям для досягнення неперервності процесу відтворення й розвитку сільськогосподарської діяльності, оскільки від спроможності цих установ забезпечувати потреби суб'єктів аграрної сфери в необхідних кредитних ресурсах залежить підвищення результативності галузі. Відповідно, кредити в умовах обмеженості власних ресурсів для фінансування сільськогосподарської діяльності мають стати одним із потужних важелів впливу на ефективний

розвиток вітчизняного агропромислового сектору. Поєднання власних внутрішніх коштів, ресурсів банківських та небанківських фінансово-кредитних установ за умов державної підтримки сільського господарства має забезпечити подальший розвиток бізнес-процесів у цій галузі.

Реформування підприємств аграрного сектору економіки зумовило суттєві зміни в системі товарно-грошових відносин, зокрема кредитних. У країні створено інституційну базу кредитної системи. Розробляються і набувають практичного застосування нові механізми банківського, комерційного та вексельного кредитування.

У безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі важливе значення відіграє вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств. Однак, незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, відсутність позитивної кредитної історії утруднюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів. Існуючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки.

Дослідження проблеми та вивчення питань кредитного забезпечення розвитку сільського господарства сьогодні набуває особливої актуальності. Теоретичним і практичним аспектам кредитного забезпечення присвятили значну кількість праць провідні вітчизняні і зарубіжні дослідники, серед них: В. Алексійчук, С. Башлай, В. Горемикін, Я. Гончарук, О. Гудзь, М. Ващик, М. Дем'яненко, В. Зіновчук, С. Колотуха, А. Кудінов, О. Лаврушин, Б. Луців, М. Малік, А. Мороз, О. Непочатенко, Н. Прокопенко, М. Савлук, А. Сомик, Ю. Тодосійчук, М. Туган-Барановський, О. Чайнов та ін. Однак багато проблем теорії та практики у цій сфері залишаються невирішеними, що зумовлюють потребу в проведенні додаткових наукових пошуків щодо удосконалення кредитного забезпечення розвитку сільського господарства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОРОТКОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Поняття та сутність кредиту та короткострокового кредитування аграрних підприємств

На сучасному етапі розвитку економічної системи України кредитні відносини проникають у всі сфери господарської діяльності, опосередковують весь процес відтворення суспільного капіталу, глибоко проникають у сферу обміну, грошових відносин, сферу фінансів, а також у процес виробництва і споживання. Незмінно високою залишається роль кредитних відносин як основи неперервності процесу відтворення, незважаючи на те, що їх неефективна організація банківськими і небанківськими фінансово-кредитними інституціями стала виявом світової фінансової кризи останніх років. Подальше перспективне економічне зростання в країні великою мірою залежить від можливості банків і небанківських фінансово-кредитних інституцій забезпечувати потреби аграрних підприємств кредитними ресурсами. Характерним для сучасної ринкової економіки є потреба в диверсифікації доступу суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі аграрних підприємств до кредитних коштів банківських і небанківських інституцій. З огляду на це в процесі формування ресурсів аграрних структур найважливішою основою поповнення основного та оборотного капіталу є кредитні кошти. Міцним важелем впливу, котрий здатний в умовах недостатності власних коштів створити пріоритетні умови для активного розвитку аграрних підприємств, є саме робота банківської і небанківської фінансово-кредитної системи. Таким чином, для забезпечення швидких темпів зростання реального сектору економіки України необхідно посилити взаємодію банківських і небанківських інституцій з аграрними підприємствами в площині

формування їхніх ресурсів для задоволення виробничих потреб. Питання щодо сутності (природи) кредиту набуває все більшої актуальності, тому одним з провідних завдань реформування української економіки є глибинний теоретичний аналіз наукових підходів до визначення змісту кредиту і кредитних відносин, що сприятиме кращому та правильному розумінню ролі банківських установ, кредитних спілок, кооперативів, лізингових компаній як їх головних організаторів. Відповідно, для розробки надійної теоретичної бази кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств є дуже важливим питання щодо правильного формулювання сутності кредиту і кредитних відносин. У сучасній економічній науці панує думка про те, що кредит є важливим винаходом і досягненням людини.

Економічною основою для появи кредиту став нерівномірний кругообіг грошових коштів, тобто виникає потреба в поповненні оборотних коштів, придбанні основних засобів, запровадженні нових виробництв і прогресивних технологій. Його передумовою є наявність в одних суб'єктів господарювання тимчасово вільних грошових коштів, а в інших – виникає та відчувається додаткова потреба в них та наявність поточних або майбутніх доходів, що є основою виникнення кредитних відносин. Найбільш ефективно вирішення цієї суперечності можливе за допомогою банківського кредиту, що приводить до перерозподілу капіталу між різними підприємствами та галузями економіки. Це є основною умовою виникнення кредитних відносин.

Внаслідок взаємовідносин, які виникають між кредитором і позичальником, одному із учасників притаманна заборгованість, яка характеризує специфіку кредитних відносин. За таких обставин кредит сприяє безперервності процесів виробництва та обігу в масштабах всього господарства. Необхідність отримання кредиту виникає практично у кожного підприємства, особливо це стосується аграрних підприємств сільського господарства, якому притаманні:

- сезонність,
- залежність від природокліматичних умов та стихійних сил природи,

- розрив між вкладанням коштів і їх поверненням після реалізації продукції,

- висока капіталомісткість та порівняно мала фондівдача.

Зауважимо, що кредит є об'єктивною категорією, оскільки необхідність у ньому зумовлена самим процесом виробництва, а для того, щоб цей процес був результативним, необхідно забезпечити його безперервність та ефективність суспільного відтворення на основі кругообігу капіталу, тому виникає необхідність постійного розвитку кредитних відносин.

У сучасній науці багато уваги приділяється дослідженню сутності кредиту, загалом вітчизняні й зарубіжні економісти не мають щодо розуміння сутності “кредиту” єдиної позиції трактування цієї складної економічної категорії. У наукових роботах доволі часто бачимо спроби окремих авторів наводити визначення кредиту через різні види суспільних відносин [52; 65; 183; 198]. У сучасних літературних джерелах домінують такі позиції різних авторів щодо визначення кредиту. Підхід до розуміння сутності кредиту як форми суспільних відносин подає Г. Н. Белоглазова, яка вважає, що це “... певний вид суспільних відносин, пов'язаних з рухом вартості на засадах повернення” [65, с. 185]. Схожа позиція міститься у праці М. І. Савлука: “Кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку із переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності” [52, с. 444], а у інших наукових розробках [183, с. 336; 198, с. 262] відображені подібні позиції. Визначення кредиту як форми суспільних відносин є не зовсім вдалим та виправданим для дослідження, оскільки вживання терміна “суспільні відносини” надто розмиває об'єкт дослідження. Деякі автори, взявши за основу марксистське формулювання сутності кредиту, трактують його як форму руху позикового капіталу, а отже, в такому разі, мова йде про грошовий капітал [104; 188; 184]. Така думка є поширеним напрямом трактування кредиту. Так, Н. Ф. Самсонова вважає, що “кредит є формою руху позичкового капіталу, тобто грошових коштів,

відданих у позичку за певний процент за умови повернення і задоволення потреб позичальника” [188, с. 187]. К. Маркс зазначає, що “всякий капітал по своєму вартісному виразу є грошовим капіталом” [104, с. 433]. Проф. А. І. Архипов робить наголос на тому, що “кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу у позичковий” [184, с. 321]. О. В. Дзюблюк зазначає, що така точка зору не може адекватно відобразити сутність кредиту з огляду на такі обставини: по-перше, вона обмежує форми функціонування кредитних відносин лише грошовою сферою, що не відповідає дійсності, оскільки кредит може мати і товарний характер; подруге, трактування кредиту як руху позичкового капіталу передбачає його виробниче використання, що не завжди відповідає цілям, на які видаються позички (наприклад, споживчі) [69, с. 10]. Таке визначення потребує неабиякого вдосконалення, оскільки, визначаючи кредит як форму руху позикового капіталу, насамперед необхідно розкрити сутність позикового капіталу. С. В. Мочерний у своїй роботі зазначає: “Кредит – це позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення у певний термін з виплатою відсотка” [73, с. 933]. У праці А. В. Глущенко, А. П. Слепової вказується на те, що “позика – це відношення з приводу передачі майна із наступним поверненням, як правило без сплати процентів” [41, с. 20 Б]. Німецький економіст Вільгельм Лексіс з цього приводу пише так: “Позика найпростіша і водночас найбільш загальна форма кредитних операцій” [98, с. 7]. А. Н. Азріліян поняття позики розглядає з юридичної точки зору, а саме: “Позика – у цивільному праві договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає іншій стороні (позичальнику) у власність чи оперативне управління гроші або речі, а позичальник зобов’язується повернути позикодавцю таку ж суму грошей або рівну кількість речей” [20, с. 173Б], проте ми цікавимося не юридичною, а економічною стороною справи. На основі огляду літературних джерел та при дослідженні поставленої проблеми бачимо, що ряд авторів користуються термінами “кредит”, “позика” як синонімами, тобто розглядають зміст цих понять як підпорядкованість, що з точки зору економіки не зовсім

виправдано. “Кредит” має значно ширший характер розуміння, ніж поняття “позика”, яка не досліджує і не характеризує цілу гаму системи економічних відносин. На нашу думку, хибним є використання цих понять як синонімів, незважаючи на те, що кредит і позика взаємопов’язані, проте між цими термінами є суттєві відмінності, оскільки кредит не може бути “відносинами з приводу позики”. У кредитних відносинах слід повертати позику, а не кредит, який не можна просто повернути. Позика так само, як і кредит, заснована на передачі в тимчасове володіння вартості, проте позика має інші умови використання цього права, аніж кредит. Оскільки позика може мати як обмежений, так і не обмежений термін (до запитання), та може мати й різні форми оплати (відсотки, безвідсоткові позики). Проаналізоване наведене визначення не розкриває сутності кредиту як форми руху позикового капіталу, оскільки це трактування не враховує існування комерційного та лізингового кредиту, котрий з позиковим капіталом не пов’язаний.

Не може залишитися поза увагою визначення, де сутність кредиту трактується, як “... кошти і матеріальні цінності, які надаються в користування юридичним та фізичним особам на визначений термін і під відсоток” [136]. Ця дефініція наведена в Податковому кодексі України. Інші спроби визначення категорії кредиту наводяться у вітчизняних і зарубіжних літературних джерелах [57; 143; 144; 197]. Огляд вищезазначеного дає підставу стверджувати, що правильний науковий підхід до розуміння природи кредиту на сучасному етапі має зводитися до сприйняття сутності кредиту як економічної категорії. Це приведе до позитивних результатів у реалізації кредитних відносин на практиці, а саме: виразиться в ефективній організації кредитного забезпечення банківськими і небанківськими фінансово-кредитними інституціями суб’єктів сільського господарства. У науковій економічній літературі, як і з приводу трактування сутності кредиту, так і з приводу розуміння сутності кредитних відносин відсутні єдині погляди науковців щодо визначення змісту цих понять. Розглядові та характеристиці кредитних відносин приділяється набагато менше уваги, аніж

дослідженню кредиту як економічної категорії. В обслуговуванні сільського господарства поняття кредиту та кредитних відносин розглядаються та досліджуються комплексно. Кредитні відносини існують з моменту подання позичальником до банківських чи небанківських фінансово-кредитних інституцій кредитної заявки. Формування портфеля кредитних заявок на отримання кредиту та співбесіда з потенційним позичальником, оцінка кредитоспроможності позичальника та оцінка ризику за кредитом на основі пакета документів, поданих позичальником до банку, включаючи визначення порядку забезпечення повернення кредиту, підготовка кредитним працівником висновку про можливість (неможливість) кредитування потенційного позичальника, оформлення кредитної угоди і договору застави, надання кредиту, використання та повернення кредиту, здійснення нагляду та контролю за виконанням позичальником умов кредитного договору тощо – все це кредитні відносини, які виникають та існують ще до появи кредиту. Можна зробити висновок про те, що поняття кредиту дещо вужче, аніж кредитні відносини, оскільки останні включають відносини, які передують кредиту, сам кредит та його супровід. Особливістю кредитних відносин є те, що вони не змінюють власника вартості, що передається в кредит, тобто власником вартості є кредитор, а позичальник має лише право тимчасового користування цим кредитом. Отже, кредит і кредитні відносини – це сукупність економічних відносин, котрі тісно пов'язані між собою, але не є тотожними, тобто поняття кредиту і поняття кредитних відносин не збігаються.

Кредитні відносини в аграрному секторі ґрунтуються на тих самих засадах, що й в інших секторах економіки, але водночас їм притаманні суттєві особливості, врахування яких у процесі їх організації є важливою передумовою ефективності сільського господарства та кредитного забезпечення аграрного сектору економіки України загалом. Економічною основою для створення кредитних відносин є кругообіг основних засобів, а необхідність у кредитному забезпеченні сільського господарства полягає в

раціонально організованому їх обігу. В аграрному секторі економіки України кредитні відносини характеризуються певними специфічними особливостями, врахування яких у процесі кредитного забезпечення банківськими та небанківськими фінансовокредитними інституціями підприємств сільського господарства є суттєвою передумовою вирішення проблеми кредитування. Головними елементами кредитних відносин є суб'єкти та об'єкти. З одного боку, елементами кредитних відносин виступають банки, кооперативи, лізингові компанії, які надають у тимчасове користування певні цінності, а з іншого – аграрні підприємства-позичальники, які отримують у тимчасове користування ці цінності і після закінчення домовленого між сторонами строку зобов'язуються їх повернути. З огляду на дослідження, особливий інтерес викликає законодавчо визначене тлумачення суб'єктів кредитних відносин, що наводяться в Законах України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Види суб'єктів кредитного процесу та їх визначення в законодавстві
України**

Законодавче джерело	Визначення
Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 р. із змінами, внесеними згідно із Законами (3024-VI від 15.02.2011 р). “Про банки і банківську діяльність”	Банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [132].
Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997 р). “Про фінансовий лізинг”	Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу. Лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця. Продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу. Інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу [141].
Закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. “Про сільськогосподарську кооперацію”	Сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу [139].
Закон України № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. “Про сільськогосподарську кооперацію”	Аграрне підприємство-позичальник – фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий доход, отриманий від операцій з реалізації

	сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу [139].
--	--

- Складено автором на основі визначень, що наводяться в законодавстві України

Механізм кредитування в умовах ринкових відносин повинен враховувати як інтереси сільськогосподарських підприємств, так і інтереси банку. На рис. 1.1 схематично зображено взаємодію всіх складових організаційно-економічного механізму кредитування аграрної сфери: суб'єктів та об'єктів кредитування; умов та етапів процесу кредитування.

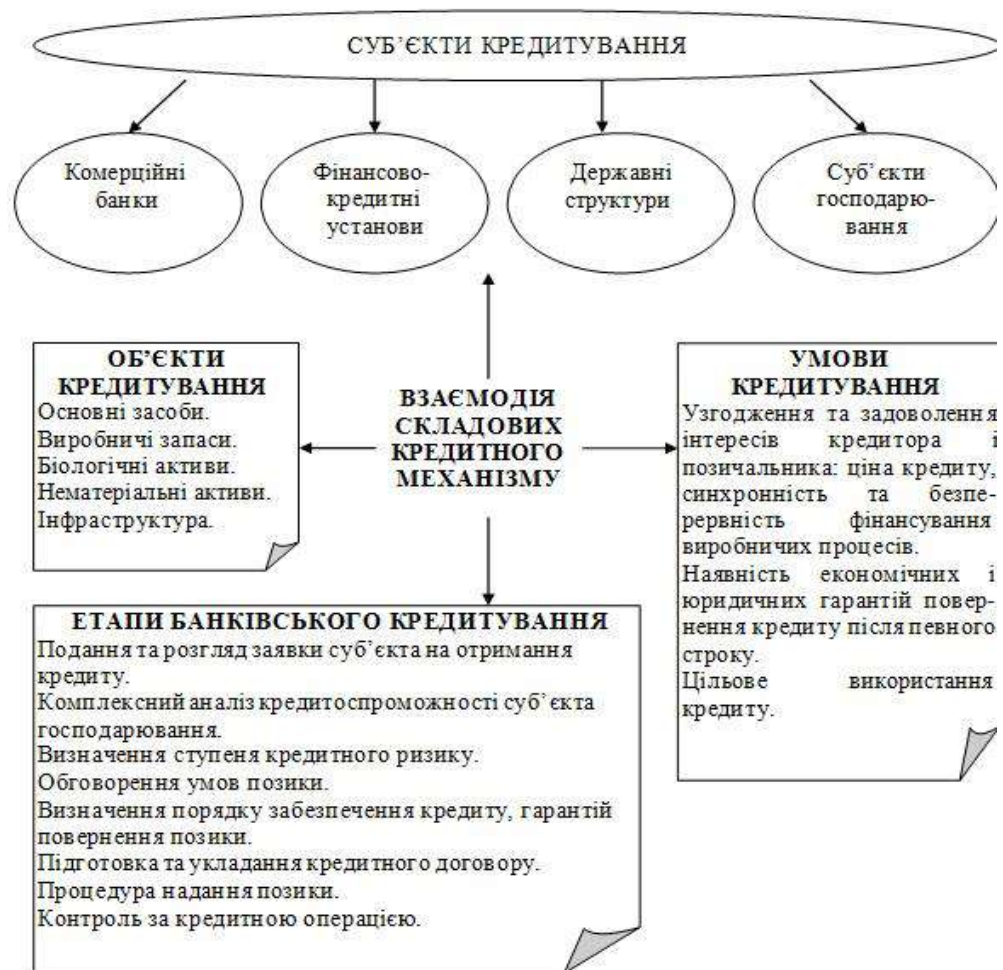

Рис. 1.1. Механізм організації кредитування сільськогосподарських товаровиробників

Джерело [46, с. 183]

Кредитні відносини між кредитором і позичальником на практиці необхідно

будувати та реалізувати на основі забезпечення єдності правових інтересів таких відносин і тільки їх спільність є передумовою ефективного розвитку та функціонування в практичній реалізації. Економіко-правовим інтересам притаманне подвійне існування. На практиці, в результаті взаємовідносин між кредитором і позичальником зобов'язання та правова відповідальність почергово можуть змінюватися, що й характеризує специфіку кредитних відносин. Кредитори можуть ставати боржниками, коли акумулюють тимчасово вільні кошти у юридичних і фізичних осіб, а боржники – кредиторами, коли надають кредити. Із підписанням кредитної угоди між кредиторами і позичальниками відбувається реалізація правових зобов'язань на практиці. Таким чином, інструментом їх реалізації є письмова угода, відповідно до чинного законодавства, за недодержання якої, потрібно відповідати. Формувати кредитні відносини між кредитором і позичальником необхідно таким чином, щоб забезпечити для обох сторін найвищу ефективність використання цих коштів, незважаючи на те, що одержання прибутку є головною метою кредитора, а потреба у додаткових коштах – метою позичальника. Отже, має бути забезпечення єдності та спільності їх інтересів, що є основою компромісу між ефективністю надання банками кредиту й ефективністю використання позичальником кредитних ресурсів. Довіра обох сторін повинна бути закладена в основі кредитних відносин. У разі відсутності такого критерію ці відносини стають економічно не вигідними, тому з боку кредитора не буде згоди надати кредит, а з боку позичальника не буде прагнення отримати його. Отже, кредитні відносини між банківськими і небанківськими кредитнофінансовими інституціями, з одного боку, та сільськогосподарськими підприємствами-позичальниками, з іншого боку, реалізуються в процесі кредитування та цілком природно ґрунтуються на об'єкті цих відносин, який необхідно розглядати, як одну з їх невід'ємних складових. Об'єктом кредитних відносин виступає певна вартість (у товарній чи грошовій формі), яка передається у тимчасове користування від кредитора до позичальника на умовах повернення та з

приростом у вигляді відсотка. На кредитні відносини в аграрному секторі економіки України впливає специфіка сільського господарства. Серед працівників кредитних установ та економістів-аграріїв не спостерігається заперечень щодо потреби врахування специфічних особливостей сільського господарства при організації кредитного забезпечення. Розглянемо на практиці особливості сільськогосподарської діяльності в аграрному секторі економіки.

Таблиця 1.2

Особливості сільськогосподарської діяльності в аграрному секторі економіки.

<p>1. Залежність від умов природи (світло, температура, вологість, заморозки, град, бурі, урагани, повені, сильні зливи, засухи і т. і.).</p>	<p>Сільське господарство – це та галузь економіки, яка значною мірою залежить від сил природи. Біологічні природні фактори більшою мірою впливають на галузь рослинництва, а саме: на рівень врожайності сільськогосподарських культур. Несприятливі погодні фактори приводять до часткової або повної загибелі врожаю. Урожайність сільськогосподарських культур, незважаючи на застосування новітніх прогресивних технологій, може різко змінюватися під впливом коливання природних факторів. Джерелом монопольного доходу можуть бути сприятливі кліматичні умови, що сприятиме продажу сільськогосподарської продукції рослинництва за вищими цінами (перших у сезоні овочів і фруктів).</p>
<p>2.Сезонність виробництва.</p>	<p>В тому випадку, коли спостерігається не збіг у часовому просторі робочого періоду з виробничим періодом, тобто того часу, впродовж якого для отримання продукту застосовується людська праця (оранка, весняна сівба, догляд за рослинами і сінозбирання, збирання урожаю та ін.), та того часу, впродовж якого продукт перебуває у виробництві (формування врожаю тощо), йдеться про сезонність. Вона спричиняє тимчасовий розрив у часі між авансуванням коштів у виробництво та їх отриманням після реалізації продукції. Сезонне коливання потреби в капіталі найбільш яскраво виражене у підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні та виробництві продукції рослинництва (плодоконсервні заводи, цукрові заводи). Слабше виражені сезонні коливання потреби в капіталі у підприємств, що спеціалізуються на тваринництві, хоча також простежуються періоди накопичення та наростання витрат.</p>
<p>3.Безперервність процесу виробництва в сільському господарстві.</p>	<p>Для забезпечення безперервної виробничої діяльності в сільському господарстві, яка не може бути зупиненою, необхідно своєчасно та постійно вкладати грошові кошти та надавати кредити. На початку виробничого процесу в період проведення комплексу весняно-польових робіт спостерігається поступове наростання потреби підприємства сільського господарства в кредитних коштах, взимку потреба в коштах різко зменшується. Створення для сільськогосподарських підприємств позичальників реальних можливостей залучення додаткових коштів у періоди збільшення потреби в них сприяє результативності їх діяльності. Своєчасне надходження кредитів є запорукою успіху виробничого процесу, а затримка або несвоєчасне надходження коштів може призвести до зриву виробничого процесу. Отже, для того, щоб виробничий процес був результативним, необхідно забезпечити його безперервність.</p>

4.Самовідтворення. Специфічною рисою цієї галузі економіки є самовідтворення.	Частина отриманої продукції залишається у внутрішньогосподарському обігу (гній, корми, молодняк тварин), тобто не реалізується на сторону й не набуває грошової та товарної форм (не проходить стадії реалізації). Приблизно 30–40% продукції в натуральній формі залишається в наступних циклах відтворення, а відповідно до цього сільськогосподарське підприємство не отримує виручки, а отже, воно є низькотоварним.
5.Висока ризикованість сільського господарства.	В цьому випадку дослідженню підлягають кредитні відносини для початкового бізнесу. На початковому етапі свого розвитку підприємство не має ще ділової репутації та компетентності вести справу, а також не має свого іміджу в економічних відносинах. Позичальники повинні мати можливість та бажання своєчасного розрахунку з кредитором, оскільки для кредитора вживання терміна “ризик” є неприйнятним.
6.Низька прибутковість сільського господарства.	У зв’язку із специфічними особливостями сільського господарства питання формування прибутку для них є дуже складним. У сільськогосподарського підприємства спостерігається висока ймовірність неотримання прибутку, яка залежить не від господарської діяльності самого підприємства (сарана, епідемія та ін.); частину свого прибутку підприємству необхідно використати на матеріально-технічне забезпечення.

Як було зазначено вище, за частиною сільськогосподарської продукції фінансові результати не формуються, а також чималий вплив на формування прибутку мають природні умови. Отже, ми бачимо, що на формування величини прибутку сільськогосподарського підприємства впливає ряд факторів (внутрішніх та зовнішніх). Специфічні особливості ведення господарської діяльності підприємствами-аграріями наведено на рис. 1.2.

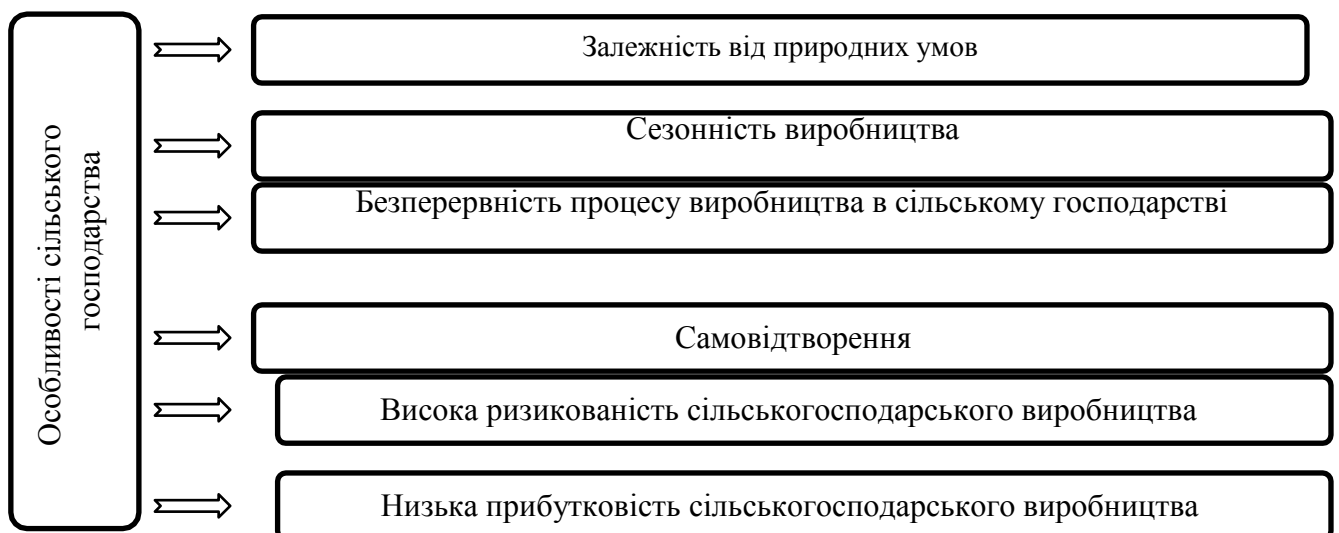

Рис. 1.2. Особливості сільського господарства, які впливають на режим кредитного забезпечення

Аграрне підприємство у процесі своєї господарської діяльності потребує

залучення кредитних вкладень у значних обсягах. Отже, агропромисловий комплекс вважається кредитомісткою галуззю. Підвищена кредитомісткість галузі вимагає надання їй кредитів на більш прийнятних умовах (пільгових). На наш погляд, кредитне забезпечення сільського господарства – це економічні взаємини банківських і небанківських фінансово-кредитних інституцій та держави, які спрямовані на забезпечення аграрних підприємств кредитними ресурсами з урахуванням специфіки аграрного виробництва.

1.2 Складові та напрями фінансово-кредитного механізму кредитування аграрних підприємств

Як відомо, фінансово-кредитний механізм - це система управління фінансами, що складається з багатьох взаємопов'язаних підсистем. У визначенні сутності цього механізму в економічній науці поки що немає єдиного підходу. Загально визнаним є те, що фінансово-кредитний механізм включає фінансові методи, важелі, стимули та інструменти, а також нормативно-правову та інформаційну складову для фінансового регулювання та фінансового забезпечення діяльності суб'єкта. Побудова ефективних фінансово-кредитних відносин в аграрній сфері потребує урахування специфіки галузі і сучасних динамічних умов господарювання [3].

Вітчизняний і зарубіжний досвід функціонування аграрних формувань свідчить, що сільськогосподарське виробництво - це досить специфічна галузь, яка потребує значних фінансових ресурсів та ефективного механізму їх розподілу. Державна підтримка аграрної сфери має бути спрямована на створення сприятливих фінансових умов: забезпечення доступу до фінансовокредитних ресурсів, пільгове кредитування, фінансову підтримку основних галузей аграрного виробництва, послаблення й усунення

диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, реалізацію державних цільових програм тощо.

Методологічні дослідження фінансово-кредитного механізму розвитку аграрних підприємств дали змогу виділити в його складі такі основні елементи: фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів, система страхування сільськогосподарської продукції, механізм пільгового оподаткування аграрних формувань, заходи державної фінансової підтримки виробників. Всі складові фінансово-кредитного механізму повинні бути спрямовані на посилення стимулювання виробництва. Досягнення цього можливо лише при ефективній, обґрунтованій державній фінансовій політиці у сфері сільського господарства. Запровадження оптимальної державної підтримки аграрного сектору з урахуванням значимості галузі для економіки країни, її ролі у продовольчій безпеці та вимог СОТ – найактуальніша задача на сьогодні.

Основним фактором, що перешкоджає веденню аграрного бізнесу в Україні – низький доступ до фінансування. Тому предметом державної політики повинно бути удосконалення таких складових фінансово-кредитного механізму як ціноутворення, кредитування, оподаткування та страхування. Це найскладніша проблема сучасності, на яку звертають увагу багато науковців та на основі досліджень яких розроблені та обґрунтовані дієві пропозиції її вирішення. Але питання еквівалентного цінового обміну в аграрному виробництві досить не вирішені, забезпеченість кредитними ресурсами сільськогосподарських товаровиробників не відповідає реальним потребам, система страхування ризиків в аграрній сфері практично не функціонує, механізм оподаткування потребує удосконалення. Тільки запровадження ефективних моделей кредитування, оподаткування і страхування забезпечить сталий розвиток сільського господарства, дозволить зменшити розмір прямої державної фінансової підтримки, сприятиме покращенню інвестиційного клімату у галузі.

Система пільгового кредитування сприяла позитивним змінам в агросекторі, про що свідчили постійне зростання обсягів кредитних ресурсів, зважена процентна політика банків, високий рівень повернення позик. Але фінансова криза спричинила різке погіршення обсягів і умов кредитування галузі. Крім того, на розвиток кредитних відносин негативно впливає відсутність ефективного механізму страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. Аграрні виробники найчастіше залучають кредити на просте відтворення, тому і виникають фінансові труднощі погашення боргу при існуючих відсоткових ставках. Тому державна програма компенсації частини відсотків є обґрунтованою. Для визначення ефективності використання кредитних коштів використовують індикатор ефективності короткострокового кредитування, який визначається як відношення рівня рентабельності виробництва за валовим прибутком підприємства до рівня процентної ставки за короткостроковим кредитом. В нормі цей показник повинен бути вищим за одиницю. Державна програма підтримки сільськогосподарських підприємств через механізм здешевлення вартості банківських кредитів відноситься до заходів «жовтої скриньки» (заходи, які можуть використовуватись в умовах СОТ, але з часом повинні бути скорочені). Компенсації за процентними ставками надаються підприємствам АПК на конкурсних засадах з урахуванням певних умов та критеріїв [5]. Це, з одного боку, знижує доступність цього напряму державної підтримки, з іншого – ускладнює контроль за використанням бюджетних коштів, спрямованих на здешевлення кредитів. Слід зазначити, що аграрні підприємства в Україні, крім відомих труднощів кредитного забезпечення з боку банківських установ, не мають альтернатив у виборі між різними формами зовнішнього фінансування. Тому вагоме місце залучених фінансових ресурсів у сільськогосподарських формуваннях традиційно займає кредиторська заборгованість. Дослідження податкового механізму в агросфері свідчать, що запровадження фіксованого сільськогосподарського податку, звільнення від сплати ПДВ та введення нульової ставки ПДВ на

окремі види продукції дещо покращило фінансові показники діяльності аграрних підприємств, збільшило податкові надходження до бюджету. Тобто ФСП виконує стимулюючу функцію. Але пошук оптимальних моделей оподаткування продовжується, крім того потребує удосконалення процес законодавчого супроводження оподаткування [2]. Основними напрямками удосконалення фінансово-кредитного механізму функціонування агроформувань мають стати: – удосконалення механізму державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Важливо налагодження більш тісної взаємодії між фінансовими установами, аграрними підприємствами та державними органами; – удосконалення механізму кредитування аграрних підприємств на основі розширення форм і методів кредитування (крім традиційних банківських позик необхідно створення умов для розвитку кредитної кооперації, агролізингу, цільових фондів кредитування та ін.), диференціації кредитних ставок, підтримка довгострокового кредитування, основною метою якого є оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств і впровадження сучасних технологій виробництва; – посилення стимулюючої ролі системи оподаткування аграрного виробництва; – підвищення дієвості системи страхування майна сільськогосподарських підприємств та фінансових ризиків їх діяльності (перш за все страхування урожаю); – розвиток фінансової інфраструктури аграрного сектора економіки (створення та розвиток кредитної форми кооперації, поживлення роботи лізингових, інвестиційних компаній, спеціальних фондів з акумулювання коштів для обслуговування аграрних виробників).

1.3 Банківське кредитування аграрних підприємств

Світова практика ведення сільського господарства свідчить про те, що для вирішення проблем, що накопилися, необхідна виважена ефективна

політика держави у сфері кредитування аграрного сектора. Система кредитування сільськогосподарських підприємств повинна мінімізувати державне регулювання кредитування і підвищити зацікавленість комерційних банків в інвестуванні ресурсів аграріїв. Так, В.Н. Хлистун визначає, що при удосконаленні фінансування АПК необхідно скорочувати пряме втручання держави, а стимулювати інтерес її фінансово-кредитної системи до галузі.

М.Лішанський та І.Маслова [4] вважають, що прагнення держави безпосередньо брати участь у кредитуванні аграрного сектора часто призводить до негативних результатів. На їх думку, доцільніше використовувати державні кошти не для прямого кредитування господарюючих суб'єктів, а для надання гарантій тим структурам, які намагаються працювати на ринку сільськогосподарського кредиту [4].

Отже, досвід розвинутих країн свідчить про доцільність розробки програми по розвитку мережі установ для надання кредитів аграрним підприємствам. Її підготовка та впровадження вимагає кропіткої роботи з удосконалення інституційного, законодавчого та регулятивного середовища фінансового сектора, зокрема, таких його компонентів, як іпотечне кредитування, кредитне бюро, кредитний рейтинг, лізингові операції тощо.

Найважливішим елементом такої політики, як зазначає А. Сомик, принаймні, на початковому етапі розвитку системи сільськогосподарського кредиту має стати державний сільськогосподарський банк. Спеціалізований банк заповнить ті ніші на ринку, в які не проникають приватні кредитні ресурси, при цьому виступатиме провідником державної аграрної політики. Він буде націлений на довгострокове кредитування аграрного сектора економіки під заставу нерухомості і, насамперед, землі. Дійовий механізм іпотечного кредитування, як довела банківська практика цивілізованих країн світу, дозволяє майже автоматично вирішити проблему кредитного забезпечення сільського господарства [8].

Насамперед, важливою складовою цієї програми буде державний аграрний банк. Йому належатиме важлива роль в реалізації державної аграрної політики. Свою діяльність цей банк буде спрямовувати на здійснення довгострокового кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу землі та іншого нерухомого майна.

На початковому етапі підтримка держави має бути в тому, щоб надати допомогу державному аграрному банку у створенні ресурсної бази через спеціальні довгострокові позички. Уряд має забезпечити гарантії банківським цінним паперам, передбачити податкові пільги, тощо. Тобто, держава має потурбуватися про створення необхідних умов з тим, щоб цей банк згодом став самостійною кредитною установою.

Огляд зарубіжного досвіду виконання програм гарантування повернення кредитів дає можливість зробити такі висновки:

f - фонд вимагає повернення кредитів та відшкодування витрат за свою роботу. В цьому його відмінність від благодійних організацій;

f - робота фонду може бути плідною лише тоді, коли в його розпорядженні є достатньо точної інформації щодо фінансового стану позичальників, при постійному контролі ходу виконання кредиту;

f - завдяки діяльності фонду ризик неповернення кредиту ділиться між банком, позичальником і самим фондом. Частка останнього становить близько половини ризику, але він забезпечує, щоб в кінцевому результаті позичальник повернув весь борг;

f - фонд співпрацює лише з тими банками, які здатні достовірно визначити ризики та можливості надання кредиту, адже він не вказує банкам кому слід надати кредит, а кому недоцільно, це банки вирішують самостійно. Фонд лише надає гарантії на ці кредити;

f - роль державних установ полягає в забезпеченні високої фінансової дисципліни сільськогосподарських товаровиробників та вжиття дієвих засобів щодо виконання вимог укладених угод.

Загальний ефект від функціонування структурного ланцюга «банк – кредитне бюро – позичальник» визначається, як вважають В.М. Гриньова та О.М. Колодізев [1], за його результатами з урахуванням трьох складових: найімовірніше (реалістичне) прогнозування повернення позик кредиторам за рахунок формування «комплексу» інформаційних відносин про потенційних позичальників і можливість використання такої інформації з метою оптимального визначення ціни кредиту та мінімізації кредитного ризику; формування єдиного інформаційного простору як основного джерела кредитних відносин з конкретним визначенням вартості певного інформаційного «товару» для банків і позичальників у процесі пошуку інформації та реалізації особистих конкурентних переваг з метою подальшого розвитку бізнесу; розробка та дотримання визначеного «порядку» або «правил гри» для позичальників при формуванні своєї кредитної історії, підвищення кредитного іміджу й дотримання зобов'язань перед кредиторами з метою повного та своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків.

Кредитні бюро повинні бути засновані як комерційні організації з обов'язковим внесенням їх до державного реєстру бюро кредитних історій. Ключову роль в організації обміну кредитною інформацією відіграють приватні кредитні бюро, що цілком природно, враховуючи попит на інформацію про позичальників з боку кредиторів. Побудова кредитних бюро на ринкових засадах підвищить ефективність їх роботи за умови належного нагляду з боку регулятора. Центральному архіву кредитних історій, який може бути створений під егідою Національного банку України, відводиться роль координаційно-інформаційного центру, в якому зацікавлені особи безкоштовно зможуть отримати інформацію про кредитне бюро, що зберігає дані про позичальника.

Бюро співставляють інформацію, одержану від кредиторів, із інформацією з інших джерел (судів, державних реєстраційних і податкових органів та ін.) і формують картотеку на кожного позичальника. У свою чергу,

позичальники одержують можливість формувати позитивний імідж і зміцнювати ділову репутацію, що матиме документальне підтвердження. В результаті банк скорочує для них час прийняття рішення про надання кредиту, а в подальшому може знизити вартість послуг.

Кредитні бюро, згідно зі світовою практикою, можуть надавати різного роду звіти про кредитні операції залежно від наявності інформації про потенційного позичальника, виду кредиту, який надається [1]. Найпростіший звіт містить інформацію про минулі неповернуті та прострочені кредити – так звані негативні звіти. Найдетальніші звіти – позитивні, містять весь комплекс інформації про активи й пасиви позичальника, гарантії, структуру заборгованості за її видами, за термінами та часом погашення [1]. Ефективно діючі кредитні бюро у достатній мірі володіють інформацією про позичальників, яка потрібна банкам для удосконалення форм і методів їх роботи у справі кредитування.

На сьогодні в Україні створені три кредитних бюро, а саме : Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ), яке заснували 30 банків, 2 страхові компанії та Асоціація українських банків; Українське бюро кредитних історій, засновниками якого є «Приватбанк» та компанія «BigOptima»; Національне бюро кредитних історій. Його засновники – Національна асоціація кредитних спілок України, Creditinfo Group (Ісландія) та інвестиційно-фінансова група «ТАС». Дані структури є надзвичайно важливим інструментом спрощення, пришвидшення і здешевлення доступу до кредитних ресурсів, а також зменшення ризиків. Комерційні банки використовуватимуть базу даних кредитного бюро, в якому акумулюватиметься як позитивна, так і негативна інформація про ймовірних позичальників. Усі учасники кредитного бюро матимуть рівний платний доступ до інформації за умов, що клієнт банку не проти отримання даних про його кредитну історію. Але , експерти вважають, що найкращим варіантом для України буде створення єдиного Кредитного бюро з потужною інформаційною базою.

Серед бюро кредитних історій сьогодні виділяють: бюро, створені банківськими асоціаціями; бюро, створені одним або групою банків; бюро, створені особами, які мають досвід у створенні таких установ, або спеціалізуються на роботі з інформацією. Знаючи кредитну історію потенційного позичальника, кредитор зможе диференціювати свої кредитні продукти залежно від «надійності» позичальника. Метою створення системи кредитних історій є можливість керування ризиком кредитних операцій, а не створення «чорного списку», як вважають деякі вчені і практики.

Вважаємо, що створення таких структур буде позитивно впливати як на кредиторів, які менше затратимуть часу на збір інформації про клієнта, більш обґрунтовано будуть вирішувати питання про розміри і ціну кредиту та ін., так і на позичальників, яких подання інформації в бюро має дисциплінувати. Але створення і функціонування такої структури потребує розв'язання багатьох проблем, зокрема: прийняття відповідних правил в умовах наближення України до Європейського союзу; підвищення рівня капіталізації банків та формування адекватної ресурсної бази; оптимізації структури банківської системи; удосконалення вітчизняного банківського законодавства [1].

1.4 Нормативно-законодавчі акти, що регулюють короткострокове кредитування аграрних підприємств

Окремі елементи наведеного зарубіжного досвіду гарантування повернення кредитів можна і доцільно запровадити в Україні.

Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [3] передбачено створення фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та гарантій повернення кредитів, головним завданням якого буде надання часткових гарантій (15-30 %) для

кредитування пріоритетних сфер аграрного сектора, мікрокредитування фермерських і особистих селянських господарств.

Фонд зможе надавати короткострокові кредити і гарантувати повернення взятих сільськогосподарськими підприємствами кредитів в інших банках. Він сприятиме запровадженню в сільськогосподарське виробництво найбільш ефективних технологій, досягнень науки і техніки. В результаті можна очікувати реального підвищення якості продукції та її конкурентоздатності.

Кабінет Міністрів України має вирішувати, куди найбільш доцільно використовувати кошти Фонду, зокрема: надавати кредити для сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників; для погашення різниці ставок за кредитами комерційних та аграрного банку, або ж для гарантування кредитів, взятих в інших банках.

Питання незахищеності кредитора і високого ризику неповернення кредитів, на наш погляд, частково дасть змогу врегулювати Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [2]. Сьогодні процес формування кредитних історій та створення єдиної бази даних як механізмів захисту прав кредитора гальмується тим, що банківська установа, подаючи відомості до єдиної інформаційної системи обліку позичальників, не має права розкривати інформацію щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю. Щодо цього для банків необхідно зробити виняток шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КОРОТКОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЗА 2016-2019РР.

1.3 Аналіз стану кредитування підприємств АПК у 2016-2019рр.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» Мінагрополітики було передбачено видатки за програмою 2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» в сумі 300 млн. гривень. Використання коштів здійснювалося відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 (із змінами).

У 2017 році, із передбачених планових асигнувань (300 млн. грн.), Мінагрополітики, через органи Державної казначейської служби, спрямовано до областей бюджетні кошти в сумі 294,9 млн. грн., які фактично використано. Залишок невикористаних коштів склав 5,1 млн. гривень. Використання бюджетних коштів не в повному обсязі пояснюється, головним чином, недоліками в організації роботи деяких обласних конкурсних комісій. Спрямовані бюджетні кошти дозволили 626 підприємствам скористатись програмою та здешевити кредити обсягом 12,2 млрд. грн., в тому числі 5,6 млрд. грн. – кредити залучені у 2015-2016 роках та 6,6 млрд. грн. – у 2017 році.

Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд. грн.):

- 307,6 млн грн. (2,5%) – залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн. грн.;

- понад 3,1 млрд грн. (25,8%) - залучено підприємствами, які провадять діяльність з вирощування та розведення ВРХ молочних порід, інших ВРХ;

- 8,7 млрд грн. (71,7%) – залучено іншими підприємствами.

Найбільші обсяги кредитів залучено підприємствами-позичальниками Київської (1,3 млрд.грн.), Дніпропетровської (1,1 млрд.грн.), Вінницької та Тернопільської (1 млрд. грн.) областей.

Законом України “Про Державний бюджет України на 2018 рік” Мінагрополітики було передбачено видатки загального фонду за програмою 2801030 “Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів” з обсягом фінансування 66 млн гривень.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 № 790-р “Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству аграрної політики та продовольства на 2018 рік, та внесення змін у додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2018 р. № 128” було збільшено видатки за програмою 2801030 “Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів” на 200 млн гривень. Використання коштів здійснювалося відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 (із змінами).

За підсумками року, із передбачених планових асигнувань за бюджетною програмою здешевлення кредитів в сумі 266 млн грн, Мінагрополітики, через органи Державної казначейської служби, спрямовано до областей бюджетні кошти в сумі 265,9 млн грн, які фактично використано. Залишок невикористаних коштів склав 87,05 тис гривень. Використання бюджетних коштів не в повному обсязі пояснюється, головним чином, недоліками в організації роботи деяких обласних конкурсних комісій. Загальна кількість підприємств-позичальників, які скористались у 2018 році програмою здешевлення кредитів склала 719 підприємств, з них: 546 підприємств, які залучили короткострокові кредити та 265 підприємств, які залучили середньострокові кредити (92 підприємства, залучили як коротко-, так і середньострокові кредити). Спрямовані бюджетні кошти дозволили здешевити кредити загальним обсягом понад 9,1 млрд грн, в тому числі: близько 8,0 млрд грн – короткострокових кредитів та понад 1,1 млрд грн – середньострокових кредитів. Найбільші обсяги кредитів залучено підприємствами-позичальниками Харківської (1,2 млрд грн.), Київської (1,1

млрд грн), Черкаської (848,4 млн грн), Хмельницької (678,3 млн грн.) та Тернопільської (673,4 млн грн) областей.

2.2 Механізм пільгового кредитування підприємств аграрного сектора України за 2016-2019 рр..

Сучасна система кредитування аграрних підприємств в Україні характеризується поєднанням ринкового і пільгового механізмів кредитування. Причому пільговий механізм кредитування аграрного сектора економіки здійснюється за спеціальними програмами, спрямованими на підвищення ефективності аграрного виробництва. Механізм здешевлення кредитів був запроваджений Постановою КМУ «Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт» від 25.02.2000 р. № 398 і полягав у частковій компен-сації відсоткової ставки за кредитами за рахунок коштів державного бюджету. Однак механізм державної підтримки кредитування аграрних виробників часто змінюється, зазвичай не маючи узгодженого цілеспрямованого характеру. Основними причинами необхідності внесення відповідних змін у нормативно-правові акти, що регламентують питання стимулювання розвитку аграрного виробництва за участі бюджетних коштів, є недоліки та прогалини в існуючих механізмах субсидування аграрних підприємств, також порушення бюджетної дисципліни, неефективне використання коштів з державного бюджету.

Зарубіжний досвід свідчить про різні підходи щодо пільгового кредитування аграрних товаро-виробників з боку держави. Основним принципом пільгового кредитування є часткова компенсація з бюджетних коштів діючої процентної ставки. Механізм дії пільгових кредитів в окремих державах різний залежно від конкретних умов.

Порядок використання коштів із державного бюджету для здешевлення

кредитів підприємствам АПК затверджується Кабінетом Міністрів України.

Ним регулюються такі основні параметри:

- умови одержання компенсації для здешевлення кредитів;
- обмеження процентних ставок, за якими можуть надаватися пільгові кредити;
- об'єкти пільгового кредитування;
- порядок і строки документального оформлення руху пільгових кредитів; звітність.

Державна підтримка сільськогосподарських підприємств через механізм здешевлення кредитів, як засвідчив вітчизняний досвід, сприяла підвищенню рівня їх забезпечення кредитними ресурсами. Запровадження механізму державної підтримки та стимулювання кредитування аграрних підприємств забезпечило не тільки зростання обсягів кредитних ресурсів, а й підвищило ефективність використання бюджетних асигнувань цієї сфери. До 2000 р. бюджетні кошти держава спрямовувала на пряме товарне та грошове кредитування сільського господарства, значна сума яких не поверталася та списувалася. Зовсім інший результат одержали від спрямування бюджетних коштів на стимулювання кредитування аграрних підприємств. Так, у 2007 р. на 1 грн державної фінансової підтримки через механізм здешевлення кредитів було залучено 22,6 грн кредитних ресурсів, що в 1,4 разу більше, ніж у 2000 р. [8, с. 163]. У 2015–2016 рр. одна гривня бюджетних коштів, виділена за бюджетною програмою за КПКВК 2801030, дала змогу залучити майже 36 грн кредитного ресурсу в аграрний сектор економіки [9]. Саме цей показник, на думку І. В. Комарової, свідчить про ефективність державної програми зі здешевлення кредитів [8, с. 163].

Аналіз кредитного забезпечення аграрної сфери за 2008–2016 рр. показує, що найбільший його рівень було досягнуто у 2008 р., причому із 20,1 млрд грн кредитів, наданих підприємствам агропромислового комплексу в цьому році, 75,1% були пільговими (табл. 2.1). Збільшення кредитування аграрного виробництва відбувалося майже щороку, за винятком 2009 р. і 2014 р., коли

спостерігався спад кредитної активності, пов'язаний із кризовими явищами в економіці. Паралельно відбувалося зменшення обсягів пільгового кредитування з 15,1 млрд грн у 2008 р. до 2,6 млрд грн у 2009 р і до 1,3 млрд грн у 2012 р. Показник пільгового кредитування аграрної сфери у 2012 р. практично зменшився до початкового рівня «пільгової реформи». У 2013–2014 рр. пільгове кредитування аграрних підприємств було взагалі призупинене та відновилося тільки у 2015–2016 рр. (див. табл. 1). Порівняння процентних ставок за сільськогосподарськими кредитами і за кредитами, наданими нефінансовим корпораціям, впродовж 2006–2016 рр. показано на рис. 2.1.

З даних рис. 2.1 видно, що з 2008 р. спостерігається стрімке зростання відсоткових ставок за кредитами сільськогосподарським товаровиробникам – з 18% до 27% річних. Така тенденція є досить невтішною для сільськогосподарських виробників. Зазвичай причиною зростання процентних ставок є нездатність комерційних банків правильно оцінити аграрні ризики, оскільки вони не розуміють особливості аграрного виробництва і тому збільшують свої процентні ставки.

Процентні ставки за сільськогосподарськими кредитами, як відчать дані рис. 2.1, були значно вищі, ніж рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва. Навіть компенсація процентів не забезпечила вигідності кредитування сільського господарства. В окремі роки (2006, 2008, 2009) рівень рентабельності був нижче рівня процентної ставки з урахуванням компенсації. Це свідчить, що компенсація процентної ставки не завжди забезпечувала процентну ставку за кредитами, яка менше рівня рентабельності. Таким чином, користування кредитами для багатьох аграрних підприємств було економічно не вигідним. До того ж, відсоткові ставки комерційних банків для сільського господарства, порівняно з іншими сферами економіки, були завжди вищими, що також знижувало ефективність коштів, виділених за програмами підтримки АПК.

Як показує вітчизняна практика, система субсидій задовольняє лише незначну частку попиту на кредитні ресурси у сфері аграрного бізнесу. При

цьому отримати компенсацію можуть, передусім, великі та фінансово стабільні підприємства, у той час як фінансово слабкі та малі сільськогосподарські підприємства, для яких і передбачається державна фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів, не мають змоги одержати кредити за такими ставками, а, відповідно, і компенсацію відсоткової ставки.

Таблиця 2.1

Залучення кредитів підприємствами АПК України за 2008-2016рр.

Показник	Рік							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг залучених кредитів, млрд.грн	6,8	10,1	14,9	13,5	14,2	11,0	9,4	10,9
У тому числі пільгових кредитів, млрд.грн	2,6	6,2	4,1	1,3	0	0	5,7	6,8
Частка пільгових кредитів у загальному обсязі %	38,2	61,4	27,5	9,6	0	0	60,6	62,4

Рис.2.1 Середні процентні ставки для аграрних підприємств, рівень компенсації процентів державою та рівень рентабельності сільського господарства, %

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що обсяги кредитування підприємств агропромислового комплексу чималою мірою обумовлюються обсягом бюджетних коштів, виділених на здешевлення кредитів. Проте

діючий механізм пільгового кредитування не вирішує повною мірою проблеми кредитування аграрних підприємств. Наразі можна виділити такі проблеми в забезпеченні ефективного процесу пільгового кредитування підприємств АПК:

- недостатній обсяг коштів, що виділяються з державного бюджету на пільгове кредитування аграрних підприємств (у 2013–2014 рр. повне припинення пільгового кредитування аграріїв);

- неспроможність охопити велику кількість аграрних підприємств і недостатня прозорість схеми підтримки (зазвичай схема здешевлення кредитів застосовується до аграрних компаній, які не мають проблем з доступом до фінансування);

- диспропорції у кредитуванні регіонів країни (окремі регіони з відносно високим внеском у сільськогосподарське виробництво не отримують підтримки у пропорції до їх потреб);

- високі вимоги до позичальника (комерційні банки висувають підвищені вимоги до застави, яким відповідає наразі менше третини підприємств-позичальників. Таким вимогам, зазвичай, відповідають агрохолдинги, які представляють великий комерційний капітал і орендують значні масиви сільськогосподарських угідь);

- запізнення з отриманням компенсаційних виплат (позичальники, як правило, сплачують комерційним банкам відсотки за користування пільговими кредитами щомісяця та в повному обсязі, а компенсаційні ж виплати вони одержують від казначейства із запізненням, що певною мірою знецінює кредитну пільгу через інфляційні процеси);

- ускладнена процедура одержання бюджетної компенсації, що відбувається на конкурсній основі, для аграрних підприємств (для участі в конкурсі позичальник має надати комісії від 10 до 12 документів, але не має гарантії отримати компенсацію процентної ставки за кредитом). Тобто, за невеликих обсягів кредитів підприємства утримуються від участі у програмі

пільгового кредитування, про що зауважує у своїх дослідженнях Н. Маслак [15, с. 37–38].

Отже, проблема вдосконалення діючого механізму здешевлення кредитів підприємствам агропромислового комплексу є нагальною і потребує системного підходу до її вирішення з урахуванням економічних інтересів усіх учасників кредитних відносин – аграрних підприємств, комерційних банків і держави. Це зумовлює необхідність розробки дієвих підходів щодо вдосконалення кредитної підтримки аграрної сфери через механізм пільгового кредитування з метою вдосконалення діючого механізму здешевлення кредитів необхідно:

а) надавати при здійсненні конкурсного відбору в конкретних регіонах України перевагу представникам пріоритетних і перспективних галузей цих регіонів. При цьому доцільно проводити відбір за певними категоріями позичальників, що дасть змогу як окремим невеликим господарствам, так і агропромисловим об'єднанням мати рівні можливості на одержання пільгового кредитування;

б) доповнити показники ефективності діяльності потенційних позичальників при проведенні конкурсу такими критеріями, як: розмір підприємств, їх вартість, вік претендентів, їх професійна підготовка, досвід роботи в даній галузі тощо;

в) звужити склад учасників механізму здешевлення кредитів до сільськогосподарських підприємств, товаровиробників та обслуговуючих кооперативів, членами яких не менше 70% є сільськогосподарські товаровиробники (досвід розвинених країн світу – Франції, Німеччини, США свідчить про спрямованість механізмів здешевлення кредитів з державного бюджету виключно на сільськогосподарських товаровиробників);

г) мінімізувати диспропорції у кредитуванні регіонів країни з таким розрахунком, щоб окремі регіони з відносно високим внеском у сільськогосподарське виробництво могли отримувати кредитну підтримку пропорційно до їхніх потреб;

д) надавати часткову компенсацію відсоткової ставки за короткостроковими кредитами, отриманими виключно в національній валюті, та середньо- і довгостроковими кредитами, отриманими в національній та іноземній валютах, що є обґрунтованим з огляду на цільове призначення кредитів та упередження виникнення валютних ризиків;

ж) здійснювати оплату позичальниками в комерційний банк тільки відсотків за мінусом компенсації, тоді як кошти, належні до компенсації, повинні перераховуватися державою безпосередньо кредитору. Це дозволить спростити порядок здійснення розрахунків, а підприємствам аграрної сфери не відволікати додаткові фінансові ресурси в частині компенсації, що при великих обсягах залучених коштів можуть бути досить значними.

Проблема вдосконалення діючого механізму пільгового кредитування аграрних підприємств є нагальною та потребує комплексного підходу до її вирішення з урахуванням економічних інтересів усіх учасників кредитних відносин – аграрних підприємств, комерційних банків і держави. Упровадження запропонованих заходів дозволить усунути проблеми кредитного забезпечення аграрного виробництва завдяки:

- підвищенню ефективності та прозорості використання бюджетних коштів;
- збільшенню обсягів пільгового кредитування та розширенню доступу аграрних товаровиробників до кредитних ресурсів;
- підвищенню прибутковості підприємств аграрного сектора за рахунок підвищення ефективності використання кредитних ресурсів.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вдосконалення механізму кредитного субсидування підприємств агропромислового комплексу відповідно до вимог Світової організації торгівлі.

2.3 Оцінка впливу державної політики та фінансово-кредитних засобів на фінансове забезпечення аграрного виробництва

Організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення аграрного виробництва методологічно формується на основі вже апробованих вітчизняною наукою методів та інструментів впливу на виробничо-господарську діяльність суб'єктів аграрного виробництва. В нинішній економічній ситуації основна увага зосереджується на особливостях впливу державної політики та фінансово-кредитних засобів на фінансове забезпечення аграрного виробництва. В рамках запропонованого вище механізму фінансового забезпечення аграрного виробництва доцільним є визначення розвитку його складових в нинішніх економічних умовах розвитку та методів здійснення їх впливу на ефективність функціонування аграрного виробництва. Модернізація сформованого в процесі ринкових трансформацій механізму фінансового забезпечення аграрного виробництва має розпочинатися з перегляду та уточнення концептуальних основ державної аграрної політики. В першу чергу в складі цієї політики мають бути уточнені економічні й соціальні пріоритети аграрного розвитку та напрями його бюджетної підтримки. Вирішення цього питання потребує бюджетної централізації та підвищення відповідальності за цільове і ефективне використання фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів, що виділяються на підтримку аграрного виробництва. Фінансування аграрного виробництва обумовлюється специфікою його функціонування, а необхідність державної фінансової підтримки зумовлена диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію, потребою в додаткових обігових коштах та інвестиціях, відставанням України від розвинутих країн за рівнем науково-технічного прогресу.

Досвід фінансової підтримки аграрного сектора економіки у країнах з розвинутими ринковими відносинами свідчить про те, що, незважаючи на

різні рівні економічного розвитку, сільському господарству надається державна фінансова допомога в різних формах, кінцева мета якої – максимально повне забезпечення населення продовольством за помірними цінами при нормальній прибутковості виробництва. В Україні державна фінансова підтримка аграрного виробництва здійснюється в рамках державних цільових програм та цільових фондів, а також надання податкових пільг. Так, в 2019 році сільське господарство отримало найменшу бюджетну підтримку за останні 10 років, хоча в цілому це не мало негативного впливу на сектор. Згідно із Законом України “Про Державний бюджет України на 2015 рік”, обсяг аграрного бюджету затверджено на рівні 3,09 млрд. грн., у тому числі по загальному фонду – 1,13 млрд. грн., по спеціальному – 1, 96 млрд. грн., що на 22 % менше, ніж у 2018 році [63; 67].

Для визначення ефективних програм державної фінансової підтримки аграрного виробництва необхідно перш за все визначити: які проблемні питання є предметом фінансової підтримки та які результати вона принесе у короткостроковій та довгостроковій перспективі. Державні фінансові програми стимулювання та підтримки розвитку аграрного виробництва мають:

а) спрямовуватися на конкретні цілі, досягнення яких неможливе без бюджетної фінансової допомоги;

б) бути прозорими, відкритими, зрозумілими й доступними, в тому числі й у процесі надання бюджетних коштів;

в) стимулювати розвиток конкуренції серед сільськогосподарських товаровиробників;

г) містити можливості контролю за використанням бюджетних коштів [200, с. 136].

Ми вважаємо, що бюджетну допомогу слід надавати послідовно й на середньострокову перспективу (від 1 до 3 років) та спрямовувати її на технологічне оновлення виробництва сільськогосподарської продукції й розширене відтворення. Саме при умові надання такої гарантованої

середньострокової бюджетної допомоги підприємствам аграрного виробництва виробники техніки значно охоче співпрацювали б з ними й нарощували темпи довіри, а як результат збільшувався б обсяг укладання угод з фінансового лізингу. Очевидним є й той факт, що сьогодні великотоварні сільськогосподарські підприємства аграрного виробництва претендують на отримання бюджетної фінансової допомоги нарівні з дрібними, які не в змозі вижити самостійно. Тому, доцільним є розробка класифікації, критеріїв та підходів до сільськогосподарських підприємств, які претендують на державну фінансову підтримку. Ще однією характерною особливістю надання державної допомоги є те, що бюджетне фінансування сільськогосподарських підприємств не відповідає вимогам цільових програм, що породжує, з одного боку – розпорошення державної фінансової допомоги й послаблення контролю за її наданням, а з іншого – призводить до збільшення кількості цільових програм, з яких реально виконуються лише декілька, або затвердження даних документів без достатньої обґрунтованості та доцільності. Для того, щоб виправити дану ситуацію, слід переглянути існуючі та розробити нові адекватні цільові програми розвитку, а також критерії щодо об'єктів бюджетного фінансування, виходячи з реального стану їх розвитку. Цільові програми мають містити мати комплексний характер, і в той же час їх економічний зміст має враховувати особливості адміністративнотериторіальних одиниць, галузевої приналежності, періодичності й мати конкретний локальний зміст.

В цілому, на сучасному етапі розвитку аграрного виробництва основними пріоритетами державної аграрної політики є:

а) розроблення і запровадження державних та регіональних програм комплексного розвитку сільських територій, удосконалення державної підтримки розвитку малого підприємництва на селі з метою розв'язання проблеми зайнятості сільського населення;

б) підтримка розвитку конкурентоспроможного аграрного виробництва на основі кооперації та інтеграції;

в) підтримка аграрного виробництва шляхом концентрації державних фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики.

Задля досягнення зазначених пріоритетів у сфері аграрного виробництва необхідно:

а) сформувати сприятливе економічне середовище для ефективного функціонування аграрного виробництва;

б) підвищити рівень менеджменту та контролю в організації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств;

в) запровадити механізми державної підтримки страхування ризиків аграрного виробництва;

г) сприяти й підтримувати кредитування інноваційних проектів;

д) збільшити обсяги фінансової підтримки аграрного виробництва у регіонах з несприятливими природно-кліматичними умовами;

е) сприяти розвитку фінансово-кредитних механізмів, зокрема тих, що передбачають удосконалення часткової компенсації кредитних ставок у разі значного перевищення облікових ставок, формування фонду кредитної підтримки сільськогосподарських підприємств та гарантування повернення кредитів;

ж) стимулювати розвиток приватних і приватно-кооперативних підприємств у сфері переробки, збуту продукції та маркетингового обслуговування сільськогосподарських підприємств;

з) сприяти створенню належної фінансової інфраструктури [215, с.112].

Наступним напрямом належної реалізації державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників мають бути сприятливі умови для отримання пільгових кредитних ресурсів, які б дали їм змогу забезпечувати продовольчий ринок сільськогосподарської продукції товарами з помірними цінами, на які є найбільший попит. Важливим моментом при реалізації програми по пільгових кредитах є терміни їх повернення, адже відомо, що

сільськогосподарське виробництво має специфічні ознаки виробничого циклу, тому вважаємо, для галузі рослинництва раціональнішими були би короткострокові кредитні ресурси (термін повернення –12 місяців), а для галузі тваринництва, враховуючи виробничі витрати, оптимальними би були терміни повернення кредитів впродовж одного чи двох років. Поряд із короткостроковим кредитуванням, пропонуємо продовжити термін повернення кредитних ресурсів при купівлі основних засобів, які виробляються на території України, до 5 років (середньострокове кредитування аграрного виробництва). На купівлю великої рогатої худоби, техніку, обладнання, будівництво виробничих об'єктів та впровадження сучасних технологій, за допомогою яких можливо заощадити ресурси у галузі, а також придбання багаторічних насаджень в національній та іноземній валютах потрібно залучати кредитні ресурси до терміном 8 років (довгострокове кредитування) [229]. З метою вдосконалення державної програми щодо реалізації механізму по здешевленню кредитів потрібно спростити процедуру отримання кредитних ресурсів на пільговій основі, що, на наш погляд, позитивно позначиться на їх реалізації сільськогосподарським підприємствам. Поряд із пільговим кредитуванням у діяльності сільськогосподарського товаровиробника дуже важливе місце займає фіскальна політика держави відносно оподаткування прибутків, отриманих внаслідок реалізації сільськогосподарської продукції. На нашу думку, не досконалим залишається оподаткування сільськогосподарських підприємств на пільговій основі, оскільки таким чином оподатковують свої доходи лише малі сільськогосподарські підприємства, а на великих за обсягами виробництва товаровиробників сільськогосподарської продукції така норма не діє. Аграрне виробництво, як і інші галузі економіки, може розвиватися лише в умовах сприятливого податкового середовища. При цьому велике значення має не лише рівень податків, а й їх комбінування.

В червні 2012 року Верховна Рада України передбачила створення Державного земельного банку та надала Кабінету міністрів України право

передавати до статутного капіталу землі державної власності. Державний земельний банк України – це спеціалізована державна фінансова установа, основним завданням якої є кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу землі та іншого майна, і йому належить виключне право купівлі та заставоутримувача земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та фермерського господарства [201; 206]. Головною метою діяльності Державного земельного банку України є залучення фінансових ресурсів в агропромисловий комплекс для розвитку аграрного виробництва та створення ефективного механізму державного регулювання у сфері обороту земельних ділянок.

Відповідно до чинного законодавства Державний земельний банк України може надавати коротко-, середньо-, а під заставу нерухомості також і довгострокові (до 20 років) кредити на суму до 70 % заставної вартості предмета застави для таких потреб:

а) будівництво, реконструкція чи придбання об'єктів сільськогосподарського призначення;

б) придбання земель сільськогосподарського призначення;

в) придбання сільськогосподарської техніки, племінної худоби, насінневого матеріалу чи інших засобів для ведення сільськогосподарського виробництва;

г) проведення робіт, що спрямовані на підвищення родючості ґрунту, будівництво чи реконструкцію осушувальних або зрошувальних систем. Заставна вартість майна встановлюється за домовленістю між заставодавцем та заставодержателем на основі експертної оцінки землі, але не менше її нормативної оцінки. Вартість кредитів, які Державний земельний банк планує надавати сільгоспвиробникам, становитиме близько 8-9 %.

2.4 Аналіз та оцінка короткострокового кредитування аграрних підприємств банком ВАТ “Агропросперіс Банк” (“АП Банк”) станом 2017-2019рр.

Банк розпочав свою діяльність у 2007 році під назвою “АСТРА БАНК”. У 2013 році власником установи стала компанія Kalouma Holdings Limited (Кіпр). У 2015 році АТ «АСТРА БАНК» стало власністю Agro Holdings (Ukraine) Limited. У 2016 році назва фінансово-кредитної організації була змінена на “АГРОПРОСПЕРІС БАНК” (“АП БАНК”).

Основні показники банку:

- Національний кредитний рейтинг АТ “АП БАНК” – uaAA (висока кредитоспроможність);
- Загальні активи (тут і далі – станом на 01.08.2020 – 1.54 млрд грн – 51 місце;
- Всього залучених коштів клієнтів – 786.28 млн грн – 54 місце;
- Всього виданих кредитів – 783.78 млн грн – 44 місце.

Минулий рік став для Банку черговим етапом сталого розвитку: Банк досягнув ключові стратегічні цілі та вчасно і у повному обсязі виконав зобов'язання перед акціонерами і клієнтами. Незважаючи на непрості макроекономічні умови, Банк досягає планомірного прогресу в своєму розвитку. У звітному році Банк продовжив курс на побудову універсальної кредитно-фінансової установи, що сприяло його іміджу, а також надало певні конкурентні переваги в області банківського обслуговування, перш за все, малого і середнього бізнесу, що є цільовим для Банку.

З урахуванням нових вимог ринку, Банк почав розширювати продуктову лінійку, впроваджувати нові продукти і послуги, шукати шляхи оптимізації моделі продажів. Наразі Банк приділяє все більше уваги розвитку нових клієнто-орієнтованих цифрових банківських технологій, розширенню

спектру послуг, що можуть реалізовуватись через системи дистанційного банківського обслуговування.

Банк активно розбудовує систему управління ризиками та систему внутрішнього контролю – міцне підґрунтя для надійної та ефективної роботи установи. Банк, будучи соціально відповідальною установою, 2019 року продовжував реалізовувати свою екологічну та соціальну політику, таким чином розширюючи рамки своєї соціальної відповідальності.

Таблиця 2.3

**Надання фінансової підтримки розвитку підприємств АПК
за рахунок коштів місцевих бюджетів
за I півріччя 2018 року**

тис грн

№ з/п	Регіони	Передбачено коштів в місцевому бюджеті на 2018 рік	Фактично профінансовано з місцевого бюджету за I півріччя 2018 року	Відсоток фінансування до передбачених обсягів
1	2	3	4	5
1	Вінницька	28 913,4	15 924,6	55,1
2	Волинська	15 185,1	6 182,9	40,7
3	Дніпропетровська	2 000,0	390,0	19,5
4	Донецька	32 555,5	0,0	0,0
5	Житомирська	5 650,0	2 246,5	39,8
6	Закарпатська	360,0	0,0	0,0
7	Запорізька	13 603,3	5 842,4	42,9
8	Івано-Франківська	5 785,6	1 538,8	26,6
9	Київська	12 500,0	0,0	0,0
10	Кіровоградська	7 387,4	837,5	11,3
11	Луганська	1 030,7	0,0	0,0
12	Львівська	24 900,5	9 725,8	39,1
13	Миколаївська	4 100,0	3 500,0	85,4
14	Одеська	22 249,0	2 485,7	11,2
15	Полтавська	5 515,1	514,3	9,3
16	Рівненська	6 445,7	2 261,4	35,1
17	Сумська	5 461,0	0,0	0,0
18	Тернопільська	4 616,0	1 351,7	29,3
19	Харківська	0,0	0,0	0,0
20	Херсонська	11 260,0	6 234,7	55,4
21	Хмельницька	10 940,0	450,3	4,1
22	Черкаська	4 000,0	0,0	0,0
23	Чернівецька	5 013,4	876,3	17,5
24	Чернігівська	30 153,6	5 722,3	19,0
Разом по Україні		259 625,3	66 085,2	25,5

В аграрному виробництві аналіз ефективності його розвитку уможлиблюється завдяки таким критеріям, як величина фінансових результатів аграрних підприємств, а також їх рентабельності.

За аналізований період рівень рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств залишався позитивним, незважаючи на незначні коливання.

Так, за період 2015-2016 років рівень рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств залишався на рівні 17,6 %, зважаючи на невисоку кількість підприємств по Україні, які одержали збиток від сільськогосподарської діяльності. Протилежна ситуація спостерігається у 2017 році. Рівень рентабельності має позитивне значення (8,3 %), хоча є найнижчим за аналізований період. Це можна пояснити різким скороченням підприємств, які отримали прибуток, у зв'язку з економічною та політичною нестабільністю в Україні та аграрному секторі. Проте вже 2018 та 2019 році бачимо збільшення фінансового результату до оподаткування більшої кількості підприємств аграрного виробництва по Україні, і, відповідно, рівень рентабельності становить 9,3 % та 30,5 %.

Оптимальна структура, правильне поєднання і взаємодія різних методів та джерел фінансового забезпечення виробництва сприяють досягненню максимального ефекту на одиницю затрат. Як зазначалося вище, організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення аграрного виробництва включає в себе організаційно-економічні та функціональні і забезпечувальні елементи. Вважаємо за доцільне виділити основний метод фінансового забезпечення аграрного виробництва даного механізму, а саме самофінансування.

Самофінансування дає змогу розв'язати такі конкретні питання: які грошові кошти може мати аграрне виробництво в своєму розпорядженні; які джерела їх надходження; чи достатньо засобів для виконання накреслених завдань; яка частина коштів має бути перерахована в бюджет, позабюджетні фонди, банкам та іншим кредиторам; як повинен здійснюватися розподіл

прибутку; як забезпечується реальна збалансованість планових витрат і доходів підприємств аграрного виробництва на принципах самоокупності та самофінансування. Самофінансування передбачає покриття витрат на розвиток виробництва за рахунок отриманого прибутку та залучених кредитів, які, в свою чергу, також погашаються за рахунок прибутку. За рахунок самофінансування забезпечується раціональне використання зароблених і залучених джерел, адже мета самофінансування полягає в тому, щоб отримати певний ефект. Результатом такого вкладання коштів має бути приріст прибутку. Ефект самофінансування виявляється з моменту одержання доходу до моменту визначення чистого прибутку, розподілу та виплати дивідендів, оскільки отриманий протягом року прибуток вкладається в операційну та інвестиційну діяльність.

Належне кредитне забезпечення є визначальним чинником ефективного функціонування будь-якого підприємства. Доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників впливає на збільшення обсягів виробництва, активізує підприємницьку ініціативу та сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності. Необхідність й особлива роль кредиту в аграрному секторі зумовлені специфікою відтворювального процесу, адже прискорюється рух грошових і матеріальних ресурсів та підвищується ефективність господарської діяльності. Саме через кредит як один із фінансових інструментів впливу на процес виробництва сьогодні вирішуються питання щодо фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Кредит сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва, економному використанню матеріальних ресурсів і грошових надходжень, зміцненню господарських зв'язків між усіма підрозділами аграрної галузі, впливає на прискорення оборотності засобів підприємства.

Кредитні відносини аграрних підприємств із комерційними банками мають свою специфіку, зумовлену їх суб'єктивним складом. З одного

боку, участь у цих відносинах комерційного банку як кредитора визначає основні ознаки банківського кредиту, що принципово відрізняють його від інших видів кредиту. Зокрема, одним із суб'єктів кредитних відносин є банк, а об'єктом – вартість виключно у грошовій формі; специфіка форми власності на кредитні ресурси, яка дає змогу банку одночасно бути позичальником і кредитором; висока ризикованість і більш жорсткі умови та принципи кредитування; плата у формі кредитного відсотка та інших характерних для банківської практики формах оплати; договірний характер, обов'язковість письмової форми угоди та жорстке державне регулювання кредитної діяльності банку. Необхідність зумовлює врахування об'єктивних вимог галузі щодо організації її кредитного забезпечення через специфіку відтворювального процесу.

2.5 Кредитне забезпечення функціонування аграрних підприємств в умовах сучасного економічного середовища

Однією з ключових проблем, яка стримує розвиток аграрної галузі, є нестача дешевих довгострокових кредитів. Доступ сільськогосподарських до кредитних ресурсів надає їм можливість розширення обсягів виробництва та переробки продукції, поповнення обігових коштів, а також освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності. Під кредитним забезпеченням ми розуміємо спрямування кредитних ресурсів на забезпечення безперервності відтворювального процесу на сільськогосподарських підприємствах.

Взаємовідносини сільськогосподарських підприємств та фінансово-кредитних установ мають бути взаємовигідними: зростання обсягів кредитних вкладень для комерційних установ збільшує дохідність активних операцій у вигляді відсотків за користування кредитами, а для підприємств

кредитне забезпечення дає змогу покривати свої виробничі витрати з метою безперервності відтворювального процесу та є стимулом ефективного використання кредитних коштів як джерела фінансових ресурсів.

Належне кредитне забезпечення є визначальним чинником ефективного функціонування будь-якого підприємства. Доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників впливає на збільшення обсягів виробництва, активізує підприємницьку ініціативу та сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

Ми переконані, що необхідність й особлива роль кредиту в аграрному секторі зумовлені специфікою відтворювального процесу, адже прискорюється рух грошових і матеріальних ресурсів та підвищується ефективність господарської діяльності. Саме через кредит як один із фінансових інструментів впливу на процес виробництва сьогодні вирішуються питання щодо фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Кредит сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва, економічному використанню матеріальних ресурсів і грошових надходжень, зміцненню господарських зв'язків між усіма підрозділами аграрної галузі, впливає на прискорення оборотності засобів підприємства. Кредитні відносини сільськогосподарських підприємств із комерційними банками мають свою специфіку, зумовлену їх суб'єктним складом. З одного боку, участь у цих відносинах комерційного банку як кредитора визначає основні ознаки банківського кредиту, що принципово відрізняють його від інших видів кредиту. Зокрема, одним із суб'єктів кредитних відносин є банк, а об'єктом – вартість виключно у грошовій формі; специфіка форми власності на кредитні ресурси, яка дає змогу банку одночасно бути позичальником і кредитором; висока ризикованість і більш жорсткі умови та принципи кредитування; плата у формі кредитного відсотка та інших характерних для банківської практики формах оплати; договірний характер, обов'язковість письмової форми угоди та жорстке державне регулювання кредитної діяльності банку. Необхідність зумовлює врахування об'єктивних

вимог галузі щодо організації її кредитного забезпечення через специфіку відтворювального процесу [1]. Проведемо аналіз кредитування сільського господарства в Україні (табл. 2.4).

Дослідження процесу кредитування дає підстави стверджувати про нестабільну ситуацію у кредитуванні аграрної галузі. Так, можемо констатувати погіршення якості кредитного портфеля українських аграріїв: постійно зростає питома вага короткострокових кредитів за рахунок зниження частки довгострокових. Дана тенденція, за словами О. Непочатенко, визнана як ключова за досліджувані роки [2].

Для поліпшення нестабільної ситуації сільськогосподарських товаровиробників в Україні впроваджено систему пільгового кредитування АПК, згідно з якою здешевлення кредитів здійснюється у режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати за використання кредитів, наданих банками у національній та іноземній валютах.

Розглянемо розподіл бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 р. Станом на 15 вересня 2017 р. Міністерством аграрної політики перераховано всього 2 315,0 млн грн [3].

Надано кредитів фермерським господарствам у розмірі 16 500 тис грн, що свідчить про виконання розпису асигнувань на 66%. Окрім того, на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва за рахунок коштів загального фонду сільськогосподарським товаровиробникам – отримувачам часткової компенсації вартості техніки та обладнання з реєстраційного рахунку Мінагрополітики спрямовано 355 тис грн, залишок коштів на реєстраційному рахунку становить 272,571 тис грн [3].

Таблиця 2.4

**Динаміка обсягів кредитного забезпечення АПК України, 2013–
2017 рр**

Показник	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість підприємств, які залучали кредити, од.	2996	2267	2689	2801	3011
Видано кредитів підприємствам АПК – усього, млрд грн, у т. ч.:	10,9	10,9	23,4	31,5	40,3
короткострокових	7,8	7,8	22,9	29	36,5
середньострокових	2,0	2,0	0,1	2,3	3,5
довгострокових	1,1	1,1	0,4	0,2	0,3
Кількість підприємств, які залучали пільгові кредити	-	-	439	347	382
Отримано пільгових кредитів, млн грн	-	-	300	162,8	294,9

Дані таблиці 2.4 підтверджують, що станом на 2017 р. виконавцям бюджетних програм, згідно з річним розписом асигнувань загального фонду державного бюджету України, спрямовано 2 901,5 млн грн за бюджетною програмою 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників».

Сьогодні аграрні підприємства не можуть повністю задовольнити власні потреби у фінансових ресурсах власними силами, тому велике значення має доступність підприємств до зовнішніх джерел фінансових ресурсів. За рахунок кредитів відбувається формування основних засобів та оборотних коштів, здійснюються розрахунки між товаровиробниками, відбувається збільшення обсягу грошової маси, прискорюються процеси реального накопичення, виробничого і соціального розвитку аграрних підприємств.

Упродовж років незалежності нашої держави для аграрного сектору економіки склалися непрості кредитні відносини. Щоб

визначити вагомість та значення кредитного забезпечення в діяльності аграрних підприємств, розглянемо кредитне забезпечення аграрних підприємств на прикладі Запорізької області та визначимо основні проблеми, які з ним пов'язані.

Щодо вартості майна аграрних підприємств, у 2017 р. є тенденція до росту майже у 1,5 рази порівняно з 2013 р. Проте власний капітал зростає з меншою швидкістю, на 50 в. п., та становив 34,6 в. п. майна аграрних підприємств підприємств Запорізької області. Параметри власного капіталу в структурі майна підприємств зменшилися з 43,74 в. п. у 2013р. до 34,6 в. п. у 2017 р. Відбулося зростання параметрів позичених коштів із 54,9 в. п. до 58, 2 в. п. майна аграрних підприємств.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що протягом аналізованого періоду аграрні підприємства Запорізької області не були достатньо забезпечені власними фінансовими ресурсами. Так, частка власних оборотних коштів зросла з 60,3 в. п. у 2014 р. до 71,2 в. п. у 2017 р. та зменшилася до 63,7 в. п. у 2018 р. Наведені показники частки власних оборотних коштів демонструють існуючу потребу у фінансовому забезпеченні діяльності аграрних підприємств за рахунок кредитних ресурсів. У структурі джерел формування майна аграрних підприємств найбільші параметри належать позиченим коштам – 58,2 в. п., а в запозичень найбільша питома вага припадає на кредиторську заборгованість, яка зменшилася порівняно з 2014 р. на 6,4 в. п., проте залишається значною – 50,4 в. п.

Прослідковується цілком закономірна тенденція щодо потреби аграрних підприємств у залученні позикового капіталу для фінансового забезпечення їхньої діяльності. Основними кредиторами аграрних підприємств Запорізької області впродовж останніх років є КБ «ПриватБанк», ВАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «АБ «Укргазбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ

«Креді Агріколь Банк», ПАТ «ОТП Банк» [5]. Кожний банк має власні умови відкриття та ведення різних видів рахунків, проте найефективнішими є пропозиції щодо комплексного обслуговування клієнтів. Зокрема, АБ «Укргазбанк» таким позичальникам у 2019 р. надав кредитів на суму 333 млн грн. КБ «ПриватБанк» за цей же період за своїми програмами видав представникам малого та середнього бізнесу АПК 259 млн грн, хоча на кінець 2019 р. ця сума зросла до 320–350 млн грн. АБ «Ощадбанк» у межах найбільш популярної серед аграріїв акційної кредитної програми протягом 2019 р. надав клієнтам мікробізнесу, малого та серед- нього бізнесу 208,7 млн грн. АТ «ОТП Банк», згідно з програмою спрощеного та прискореного фінансування невеликих сільськогоспо- дарських підприємств, за 11 місяців підписав кредитів на 260 млн грн, та сума збільшилася до 300 млн грн [5].

Таким чином, під час кредитування банками реального сектору економіки можна виділити загальні стримуючі чинники, актуальні для всіх напрямів кредитування, і специфічні, що притаманні лише агрокредитуванню.

Серед усіх галузей сільське господарство одним із перших відчуло результати відновлення банківського кредитування, адже в 2019 р. вартість кредитів у галузі зросла порівняно з груднем 2018 р. на 7,4 в. п., до 59,4 млрд грн, що залишається в притаманних цьому періоду тренді й позитивно характеризує ринок. Простежується тенденція нарощення вартості нових кредитів у другому та третьому кварталах, що зумовлено сезонністю українського сільського господарства. Вартість нових кредитів, вида- них аграрним виробникам у 2019 р., сягнула 7 млрд грн, що на 3,2 в. п. менше порівняно з аналогічним періодом 2018 р. (7,2 млрд грн), ураховуючи кредити у форматі овердрафт. Частка нових кредитів, виданих аграрним виробникам у

гривні, становила 80 в. п. Вартість нових кредитів, виданих в іноземній валюті, скоротилася на 23,4%, до 1,4 млрд грн, порівняно з 2018 р. [1].

Відсоткові ставки кредитного портфеля українських аграрних виробників почали повертатися до рівня 2017 р. Так, у 2019 р. простежується скорочення відсоткових ставок на овердрафт (-3,3%), кредити в гривні (-3,5%), а також на кредити в іноземній валюті (-1,7%) порівняно з 2018р. Дана динаміка свідчить про поліпшення очікувань кредиторів щодо макроекономічної стабільності в країні та результативність підприємств аграрної галузі. Розглянемо параметри кредитування аграрних підприємств Запорізької області. Доступ до кредитних ресурсів є найбільш вагомим чинником швидкого зростання фінансових ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності, оскільки складники системи кредитування контролюються фінансовим ринком.

Протягом досліджуваного періоду 2015–2019 рр. стан їх залучення нерівномірний. Так, у 2018 р. майже вдалося досягти рівня 2016р., коли показник залучення був найвищим. Проте низку років кредитування знаходилося на дуже низькому рівні і не справило належного впливу на фінансовий стан. Щодо наявних тенденцій недостатності параметрів банківського кредитування існуючим потребам аграрних підприємств Запорізької області, існують об'єктивні та суб'єктивні причини. Стримують процеси кредитування аграрних підприємств:

- невідповідність фінансового планування, обліку і звітності;
- відсутність ліквідних активів для застави;
- низька достовірність статистичних даних щодо фінансового стану аграрних підприємств та обсягів їх землекористування.

Так, державним бюджетом на 2019 р. Було передбачено 300 млн грн на здешевлення кредитів для сільського господарства. Проте, за

оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, через припинення спеціального режиму зі сплати ПДВ у 2019 р. збільшиться дефіцит обігових коштів на суму близько 30 млрд грн [6].

Також на процес кредитування впливають існуючі вимоги кредитних інституцій до позичальників. Щодо невеликих сільськогосподарських підприємств, які мають у своєму розпорядженні земельний банк до 500га, процес кредитування ускладнений у зв'язку з відсутністю можливостей щодо застави.

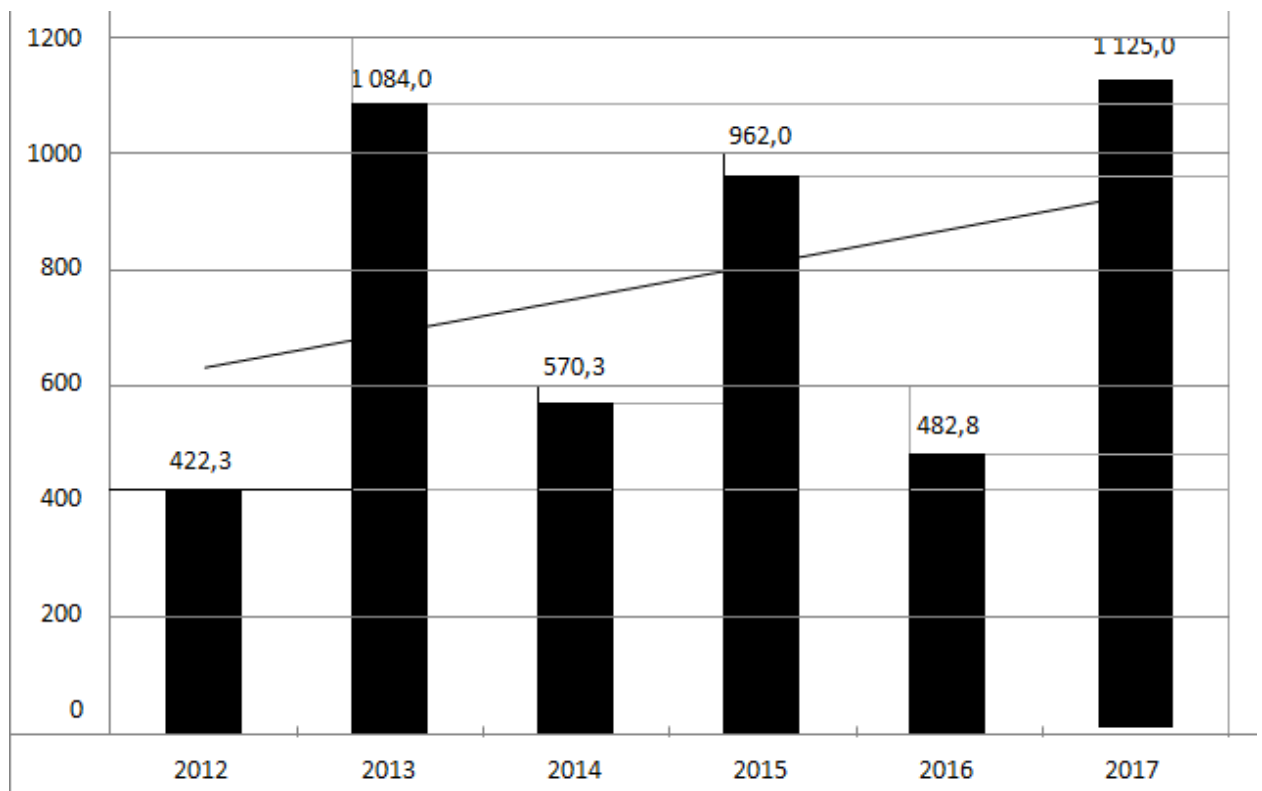

Рис. 2.2 Динаміка кредитування аграрних підприємств Запорізької області

Існуючі інфляційні ризики, низька довіра економічних суб'єктів та суспільства щодо фінансової стабільності та подальшого економічного зростання гальмують процес зниження рівня кредитних ставок. Велике значення має система захисту прав кредиторів, особливо це стосується іноземних кредиторів, які закладають у ціну кредиту економічні ризики країни.

Параметри банківського кредитування мають значний вплив на фінансову результативність аграрних підприємств Запорізької області (табл. 2.5).

Протягом 2012–2017 рр. відбулося значне скорочення параметрів забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств Запорізької області. Проведений аналіз свідчить, що значне скорочення кредитних ресурсів прослідковується з 2015 р. – саме починаючи із цього року вдвічі зменшився приріст обсягів кредитів, що надані аграрним підприємствам. Свідченням цього є середньозважена ставка за кредитами, що є однією з головних причин незадовільного фінансового забезпечення аграрної галузі.

Для підтримки аграрної галузі України сьогодні є пільгове кредитування, закладене ще за планової економіки і збережене видозміненим, яке у системі державної підтримки функціонує у вигляді механізму часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами.

Кредитна підтримка аграрного сектора сільського господарства з боку держави здійснюється майже в усіх країнах світу, що зумовлено сезонністю виробництва і нестабільним надходженням коштів у галузі, необхідністю вирівнювання фінансових умов виробництва з метою забезпечення продовольчої безпеки, соціально-економічного балансу, стабільних доходів агровиробників. Загалом пільгове кредитування передбачає надання кредитів на більш вигідних умовах: під нижчі ставки та терміни, з м'якшими умовами, з урахуванням низки нецінових чинників тощо.

Значну роль у забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств відіграє держава через реалізацію програм фінансової підтримки товаровиробників. Серед програм підтримки сільського господарства особливе місце займає здешевлення кредитів, що здійснюється з метою залучення в аграрний сектор кредитів та створення реальних умов для їх здешевлення. Відповідно

до Порядку №300, у державному бюджеті передбачена програма «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів», кошти якої спрямовуються на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами. Компенсації підлягають відсоткові ставки за короткостроковими кредитами, залученими для покриття виробничих витрат, та середньостроковими кредитами, залученими для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних із будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення.

За інформацією Мінагрополітики, кредитування у 2019 р. становило 300 млн грн. Спрямовані у регіони бюджетні кошти дали змогу здешевити кредити загальним обсягом 7,8 млрд грн, у тому числі: 3,2 млрд грн – кредити, залучені у 2014 р., та 4,6 млрд грн – кредити, залучені у 2015 р. Загальна кількість підприємств, які скористалися у 2015 р. програмою, становила 630 підприємств. У 2017 р. обсяг фінансування не змінився, як і кількість підприємств, що одержали підтримку. Здешевлено кредити обсягом 12,2 млрд грн, у т. ч. 5,6 млрд грн – кредити, залучені у 2015–2016 рр., та 6,6 млрд грн – у 2017 р. Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд грн): 307,6 млн грн (2,5%) залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн грн; понад 3,1 млрд грн (25,8%) залучено підприємствами, які провадять діяльність із вирощування та розведення ВРХ молочних порід, інших ВРХ; 8,7 млрд грн (71,7%) залучено іншими підприємствами. У 2018 р. на програму виділено 266 млн грн, якими скористалися 719 господарств, із них: 546 підприємств, які залучили короткострокові кредити, та 265 підприємств, які залучили середньострокові кредити (92 підприємства, залучили як коротко-, так і середньострокові кредити). Спрямовані бюджетні кошти дали змогу здешевити кредити загальним обсягом

понад 9,1 млрд грн, у тому числі: близько 8,0 млрд грн – короткострокових кредитів та понад 1,1 млрд грн – середньострокових кредитів. Найбільші обсяги кредитів залучено підприємствами-позичальниками Харківської (1,2 млрд грн), Київської (1,1 млрд грн), Черкаської (848,4 млн грн), Хмельницької (678,3 млн грн) та Тернопільської (673,4 млн грн) областей. Здешевлено кредити обсягом 12,2 млрд грн, у т. ч. 5,6 млрд грн – кредити, залучені у 2015–2016 рр., та 6,6 млрд грн – у 2017 р. Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд грн): 307,6 млн грн (2,5%) залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн грн.

Компенсації підлягають відсоткові ставки за кредитом: залученим до одного року, обсяг якого не перевищує 500 тис грн, для покриття виробничих витрат; залученим до трьох років, обсяг якого не перевищує 9 млн грн, для придбання основних засобів аграрного виробництва, здійснення витрат, пов'язаних із будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення.

На 2018 р. ця програма залишилася тільки в рамках підтримки вітчизняного машинобудування – 13 в. п. видатків, а так звану квазіаккумуляцію було скасовано. Найбільше коштів спрямовують на розвиток тваринництва – 58 в. п. усіх видатків, а також підтримку фермерів – 15 в. п. Щодо програми здешевлення кредитів, то у загальних видатках 2015 р. на неї припадало 55 в. п., у видатках підтримки виробництва – 75 в. п., дещо нижчі, але досить високі показники були й у 2016 р. – 47 в. п. та 70 в. п. відповідно. У 2017 р. на програму виділено 5 в. п. аграрного бюджету [8].

Відповідно до заходів регіональної Програми розвитку особистих селянських, фермерських господарств, кооперативного руху на селі та дорадництва на 2016–2020 рр. надано пільгове кредитування дев'яти суб'єктам господарювання, з них двом фермерським

господарствам та семи фізичним особам – підприємцям у сумі 1,35 млн грн для розвитку аграрного виробництва. Також протягом 2017 р. на розгляд комісії подано 541 пакет документів для отримання часткового відшкодування вартості закуплених доїльних установок. Загалом сума відшкодування становить 1 863,8 тис грн.

Функціонування та розвиток аграрних підприємств і здійснення сільськогосподарського виробництва уможливорюються функціонуванням дієвої системи банківського кредитування та достатнім забезпеченням із боку держави [9]. Завдання державної підтримки – зупинити негативні тенденції в стагнуючих зараз галузях і закласти дієвий фундамент для зростання всього АПК. Ресурс, що спрямовується на підтримку тваринництва, зокрема, матиме ефект і за межами цієї галузі, оскільки відновлення господарств та нарощування поголів'я дадуть змогу утримувати ціни на внутрішньому ринку та створити нові робочі місця на селі. У результаті реалізації програм держпідтримки уряд прагне затвердити статус фермера як основного гравця в українському АПК та наростити частку, що дотепер генерується фермерськими господарствами в сільськогосподарському ВВП із поточних 6% щонайменше до 10%.

Із метою запровадження нової форми кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу майбутнього врожаю прийнято Закон України «Про аграрні розписки». Дана форма кредитування нині є найбільш альтернативним джерелом фінансового забезпечення сільськогосподарських виробників. Розроблення механізму функціонування аграрних розписок відбувається за участі Групи Світового банку та Державного секретаріату з економічних питань Швейцарії (SECO). Цей новий інструмент у розрахунках є більш доступним для середніх і малих сільгоспідприємств та фермерів [10].

В Україні така альтернатива набула попиту восени 2014 р., коли за спільним Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства юстиції України було запроваджено пілотний проєкт із відпрацювання механізму введення в обіг аграрних розписок за сприяння Міжнародної фінансової корпорації (IFC).

Такий проєкт отримав назву «Аграрні розписки в Україні» та розпочав своє функціонування в Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях. Так, із початку 2016 р. вже було оформлено 40 аграрних розписок. Аграрії Вінницької області оформили 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн грн, а станом на 30.12.2017 лише по Київській області було оформлено 190 аграрних розписок на суму

1 млрд дол. Такі тренди дають змогу малому і середньому аграрному бізнесу вийти на новий рівень. Аграрні розписки є прогресивним методом небанківського кредитування, які врівноважують та забезпечують права як кредитора, так і боржника.

Рис. 2.3 Обсяг кредитів, за якими фактично отримано компенсацію (млн грн)

Для аграрних виробників використання аграрних розписок дає змогу продавати свою продукцію під заставу

майбутнього врожаю, зменшуючи залежність від субсидованих кредитів та покращуючи процес коротко- та серед-ньострокового планування їхньої господарської діяльності.

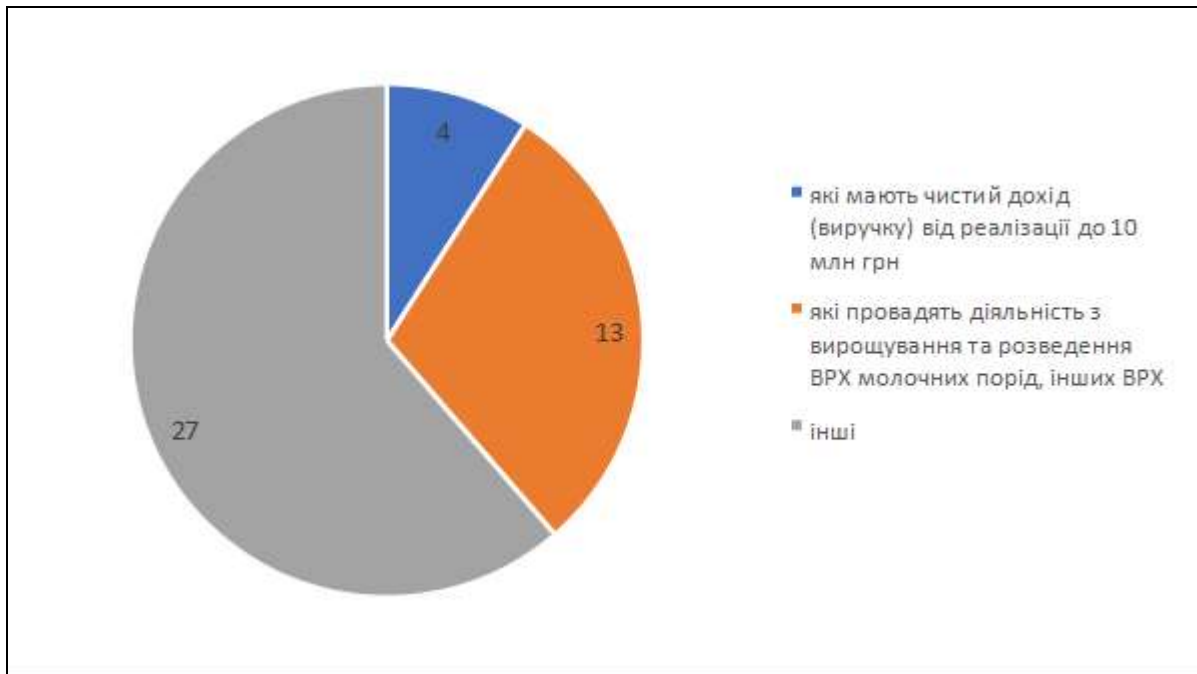

Рис. 2.4 Залучення пільгових кредитів суб'єктами господарювання агропромислового комплексу Запорізької області та надання фінансової підтримки, 2015–2017 рр.

Важливою перевагою механізму аграрних розписок є те, що він дає змогу агровиробникам залучати кредити з приватного сектору, не залучаючи державні кошти, що, як наслідок, позитивно впливає на розвиток аграрного виробництва. Суб'єктами кредитування можуть бути постачальники матеріально-технічних ресурсів для агровиробників, комерційні банки, трейдери тощо. Такий механізм є вигідним не тільки товаровиробникам, а й іншим учасникам аграрного ринку. Так, за його допомогою переробні підприємства мають можливість знизити ризики щодо непоставок продукції, а виробники засобів виробництва можуть отримати гарантію стосовно оплати за поставлені ресурси. Механізм кредитування аграрного виробництва під заставу майбутнього врожаю покликаний забезпечити можливість аграрним това-

ровиробникам залучати матеріально-технічні та фінансові ресурси під заставу майбутнього врожаю та є важливим кроком на шляху становлення надійної системи комерційного фінансового забезпечення агропромислового комплексу України. Права боржника за розпискою також захищені в рамках примусового стягнення, оскільки воно можливе лише за рахунок предмету застави за розпискою і лише після завершення терміну на її виконання. Усі розписки реєструються в загальнодоступному централізованому реєстрі, що дає змогу кредиторам бачити, як фермер виконує свої зобов'язання і скільки має відкритих розписок.

У подальшому завдяки цьому механізму надаватимуться інвестиційні переваги для здійснення коротко- та середньострокових інвестицій в аграрне виробництво, відбуватиметься інтеграція системи інвестування під заставу майбутнього врожаю із системою складських документів на зерно. Функціонування механізму аграрних розписок створює нові можливості для прозорішого й ефективнішого кредитування малого та середнього агробізнесу. Станом на 31.12.2017 укладено договорів аграрних розписок у Вінницькій області – 49; Полтавській області – 47; Черкаській області – 34.

Починаючи з 4 лютого 2016 р. ПАТ «Агропросперіс Банк» («АП Банк») займає перші позиції в Україні з банків, які розпочали фінансування виробників зерна під аграрні розписки. Банк надає професійне фінансування обігового капіталу малим і середнім виробникам зерна.

Єдиним акціонером ПАТ «АП Банк» є «Агро Холдінгс (Юкрейн) Лімітед» – дочірня компанія NCH Capital (США). У рамках пілотного проєкту, який упроваджувався в Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях, із початку 2016 р. було оформлено 60 аграрних розписок на 189 млн грн, із 2017 р. запущено в дію аграрні розписки ще в чотирьох регіонах: Сумській, Миколаївській, Хмельницькій та Тернопільській областях [5]. Аграрні розписки дають змогу аграріям отримати фінансування фактично під заставу майбутнього врожаю. Аграрні розписки працюють лише в декількох країнах світу, найуспішнішим досвідом володіє Бразилія, і саме бразильський досвід фахівці впроваджують в Україні. Починався проєкт з успішного пілотного проєкту на базі Полтавської області, потім був розширений на вісім областей, а з початку 2018 р. оформляються розписки по всій Україні, причому не тільки в рослинництві, а й у садівництві та тваринництві. Можна з упевненістю констатувати, що аграрні розписки прижилися в українських реаліях, це показує динаміка показників за їх віддачею: 2017 р. – 1,2 млрд грн, 2018 р. – 5,2 млрд грн. Стверджуємо, що аграрні розписки можуть стати для українського агробізнесу саме тим інструментом, який сприятиме розвитку виробництва і збуту сільськогосподарської продукції й відкриє нові можливості для швидкого та ефективного залучення коштів в аграрний сектор.

Проведені дослідження дали змогу визначити дієві інструменти функціонування сільськогосподарських (аграрних) підприємств.

Аналіз банківського кредитування свідчить про необхідність удосконалення нормативно-правової бази та законодавства, адаптації нормативних актів до особливостей кредитування сільськогосподарських суб'єктів господарювання; необхідно оптимізувати довгострокові кредитні ресурси у банках із метою забезпечення повного та безперервного довгострокового

кредитування, залучати інші, більш доступні інструменти фінансового забезпечення.

Перспективою подальших досліджень є розв'язання правових та організаційних питань щодо ліквідної застави, предметом якої є земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Також в умовах сьогодення використання зарубіжного досвіду, впроваджуючи Р2Р-кредитування в аграрних підприємствах відкриє нові можливості для фінансового забезпечення. На нашу думку, вирішення зазначених питань і буде предметом майбутніх наукових досліджень.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРОТКОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Вітчизняний та зарубіжний досвід кредитування аграрних підприємств

На сучасному етапі ефективне використання аграрного потенціалу України гальмується через недостатній обсяг фінансових ресурсів у сільськогосподарських виробників. Специфіка сільського господарства полягає в його високій кредитомісткості. Однак потреба галузі у кредитних ресурсах не задовольняється в повному обсязі. Тут не можна не сказати про те, що системне вирішення цього питання досить суттєво стримує неврегульованість проблеми ринку земель сільськогосподарського призначення. Цілком зрозуміло, що відсутність у земель сільгосппризначення всіх доцільних ознак власності унеможливорює їх залучення в економічний обіг, внаслідок чого аграрний сектор дуже втрачає у своїй інвестиційній привабливості. Суттєвими перешкодами в отриманні кредиту часто виступає й некомпетентна діяльність самих аграрних підприємств, а саме — недостатнє розуміння кредитних ризиків, відсутність фінансових навичок та належного обліку в малих агропідприємствах, низька рентабельність та брак ліквідних гарантій. Але без забезпечення доступу до довгострокових кредитних ресурсів на прийнятних умовах сільгоспвиробники матимуть проблеми з капіталовкладеннями, необхідними для оновлення техніки, будівництва нових об'єктів, впровадження інноваційних технологій тощо.

Основним змістом аграрної політики більшості економічно розвинутих країн є державна підтримка аграрного сектора через різного роду субсидії, дотації та пільги. В деяких країнах державні фінансові вкладення в сільське господарство в 1,5—2 рази перевищують ринкову вартість його

продукції. Державна підтримка відіграла основну роль у різкому зростанні виробництва продуктів харчування в країнах, які на сьогодні є їх найбільшими експортерами — в США, Канаді, країнах ЄС. Можна виділити заходи прямого та опосередкованого державного субсидіювання. До заходів прямого державного субсидіювання відноситься підтримка доходів сільгоспвиробників, що полягає в: — прямих державних компенсаційних платежах; — платежах при збитках від стихійних лих; — платежах за збитки, що пов'язані із реорганізацією виробництва (виплати за скорочення посівних площ, примусовий забій тварин тощо). До заходів опосередкованого регулювання АПК відносяться: — цінове втручання на ринку продовольства шляхом підтримки внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, встановлення квот, тарифів, податків на експорт та імпорту продовольства; — компенсація витрат сільгоспвиробників на придбання засобів виробництва шляхом надання субсидій на придбання добрив, кормів, сплату відсотків за отриманими кредитами, відшкодування зі страхування майна; — сприяння розвитку ринку, що передбачає виділення державних коштів на розробку та реалізацію ринкових програм, субсидії на зберігання продукції та транспортні послуги, пов'язані з її перевезенням; — сприяння розвитку виробничої інфраструктури, що передбачає виділення бюджетних коштів на проведення заходів довгострокового характеру, що забезпечують зростання ефективності виробництва — субсидії на будівництво виробничих приміщень, реалізацію іригаційних проектів, рекультивацию земель, а також на сприяння створенню фермерських об'єднань. Аналіз вітчизняної практики державної підтримки АПК дозволяє стверджувати, що більшість з перелічених заходів прямого та опосередкованого регулювання застосовується і в Україні. Однак принципово відмінним від багатьох країн є механізм кредитування підприємств АПК. Прийняті законодавчі ініціативи [7] разом із фінансово-економічною кризою негативно позначилися на розвитку кредитних відносин сільськогосподарських виробників із фінансовими інститутами, погіршилися умови

кредитування. На сьогодні головним завданням для уряду є створення таких умов, за яких сільськогосподарські підприємства могли б залучати кредитні кошти на пільгових умовах. Але при цьому не зникає необхідність пошуку учасниками аграрного ринку альтернативних джерел фінансової підтримки. Досвід розвинутих країн світу переконливо засвідчує можливість ефективної співпраці аграріїв з кредиторами на взаємовигідних умовах. Наприклад, завдяки налагодженому економічному правовому механізму іпотеки в США довгострокове кредитування АПК здійснюється в достатньому обсязі, що забезпечує стійкий його розвиток. Сільськогосподарські підприємства США за допомогою кредитів покривають від 35 до 70 % сукупних видатків. Частка позикових коштів для різних категорій витрат значно відрізняється. При купівлі нерухомості кредит може надаватися в розмірі до 70% від суми угоди. Для придбання машин та обладнання він коливається в межах від 40 до 70%, тварин — близько 50%, різних оборотних засобів — до 100%. Позики на придбання техніки надаються на тривалий термін, а для купівлі добрив, хімікатів, насіння, пального — на короткий, з обов'язковим погашенням протягом 30 днів [8, с. 62]. У США до системи сільськогосподарського кредиту входять такі елементи: — комерційні банки; — страхові компанії; — товарно-кредитна корпорація (ТКК); — система фермерського кредиту (СФК). СФК була створена ще в 1916 році. На неї покладені функції з отримання федеральної підтримки з бюджету при реалізації державних аграрних програм. На СФК припадає до 50 % усіх фермерських кредитів. ТКК спеціалізується на короткостроковому кредитуванні, виконуючи стандартні операції (до 9 місяців). Найбільший обсяг позик, наданих аграрному сектору США, припадає на ощадні та федеральні земельні банки. Перевага в отриманні кредитів у США надається високодоходним фермерським господарствам, що мають стабільне виробництво й збут. Комерційні банки також беруть активну участь в кредитуванні сільського господарства США. Позики, що надають комерційні банки поділяються на короткострокові — до 2 років,

середньострокові — від 2 до 7 років і довгострокові — понад 7 років. Відсоткові ставки коливаються в межах від 7% до 8,5% річних. Активна участь банків дозволяє забезпечувати фермерські господарства довгостроковими інвестиціями в необхідному обсязі, що сприяє зміцненню конкурентних позицій аграрних товаропроизводителів США [5, с. 216]. Якщо порівнювати системи сільськогосподарського кредиту в США та Україні, то можна відзначити значно менший елементний склад останньої. Помітною є й значно вища вартість кредитних ресурсів для аграріїв в Україні. За даними Національного банку України, у 2011 році залучили кредити 2421 підприємств АПК, з них лише 824 на пільгових умовах. Середня відсоткова ставка комерційних банків за надані кредити підприємствам АПК в 2019 році складала 19 %, а розмір компенсації процентних ставок з державного бюджету України — 15,5 %.

У Великобританії немає спеціалізованої системи теми аграрних кредитів і фермерські господарства підтримуються за допомогою державних субсидій. Сільськогосподарські кредити не є об'єктом державного регулювання, але це не означає, що комерційні банки не беруть участі у кредитуванні АПК. Ще з 1928 року працює сільськогосподарська іпотечна корпорація, яка на сьогодні здійснює довгострокове кредитування сільгоспвиробників (до 40 років). В 1955 році було створено сільськогосподарську кредитну кооперацію, основною метою якої є гарантування фермерських кредитів. Але частка державних субсидій у вартості продукції сільського господарства Великобританії становить більше чверті та є однією з найбільших у світі [1, с. 167]. У Данії державне кредитування фермерів дуже обмежене. В якості гарантій данський фермер повинен надати землю або іншу нерухомість. Також він повинен вказати розрахункову величину очікуваного від використання позики прибутку. Важливими складовими данської моделі фінансування сільгоспвиробництва є іпотечно-кредитні установи, що надають фінансові ресурси під заставу землі. У разі неповернення позики ці структури стають власниками фермерських господарств. Відзначимо, що

іпотечно"кредитні установи не мають права надавати позики, розмір яких перевищує 70 % вартості нерухомо" го майна. В зв'язку з цим їх ризики мінімальні. Більшу ймовірність понести збитки мають зви" чайні банки, які кредитують датських фермерів [4, с. 14]. Аналіз досвіду кредитування сільгоспвироб" ників вищерозглянутих країн свідчить про нагаль" ну необхідність впровадження іпотеки земель сільгосппризначення. Аргументом на користь за" стави землі як джерела фінансового забезпечен" ня економічного зростання сільського господар" ства є те, що у світовій практиці кредити під зас" таву землі становлять 95 % інвестиційного ресур" су фермерів. І тільки 5 % — кошти від продажу земельних ділянок. Земельні ділянки сільськогосподарського при" значення розглядаються як потенційно достатня і ліквідна застава, що дасть змогу отримувати вітчизняним аграріям середньо" та довгострокові банківські кредити, 10 % якої здатні повністю по" глинути кредитні ресурси українських банків [3, с. 22]. Поряд із тим, не можна не враховувати зас" тереження, висловлені О.Є. Гудзем: "до того часу, поки не буде створено умови для стабільної при" буткової діяльності сільськогосподарських ви" робників, використання сільськогосподарської землі з метою забезпечення повернення кредитів може призвести до довгострокових негативних соціальних наслідків у вигляді масового позбав" лення сільськогосподарських виробників своїх зе" мель і формування за рахунок цих земель ла" тифундій" [2, с. 88]. Заслугує на увагу і досвід Бразилії у креди" туванні сільгоспвиробників. Федеративна Респуб" ліка Бразилія в 1994 році на національному рівні ввела й ефективно застосовує механізм кредиту" вання сільськогосподарських виробників під зас" таву майбутнього урожаю. З того часу вже понад 15 років в Бразилії застосовують так звані аграрні розписки, котрі істотно змінили схему фінансу" вання в сільському господарстві [6, с. 9]. Основна мета такого кредитування полягає у створені умов для сезонного фінансування вироб" ників сільськогосподарських культур з викорис" танням доволі простої системи отримання кре" дитів і, відповідно, нарощування приватного інве" стування в

аграрну сферу. Схема, за якою сьогодні працюють у Бразилії, передбачає, що третину необхідних коштів для посівної кампанії аграрії беруть з власних засобів, третину — у вигляді банківських кредитів (під ліквідну заставу), а ще третину складають аграрні розписки. Емітентом аграрної розписки є сільгоспвиробник. На сьогодні таких розписок в Бразилії випускається понад 1 млн. Завдяки їм виробники отримують щорічно до 20 млрд дол. У цій системі фінансування основне місце займають трейдери. На думку представників бразильських банків, трейдери — це ті самі банки, з тією лише відмінністю, що банки працюють лише з грошима (вони надають кошти в кредит і хочуть отримати їх назад), а експортери — ще і з товаром. Більш того, трейдерські компанії в Бразилії мають відділи кредитування, подібні до банківських. Ще однією специфікою роботи ринку є також процес контролю. Так, наприклад, якщо мова йде про видачу грошей по форвардним контрактам, то трейдери отримують право інспектування разом із своїми спеціалістами виробника — контролювати дотримання технологій, оцінювати майбутній урожай тощо. Не менш важливу роль трейдери відіграють у роботі постачальників засобів захисту рослин, палива, агрохімії. Багато з цих постачальників надають сільгоспвиробникам ресурси по форвардним контрактам під аграрні розписки, за що потім отримують зерно. Однак в їх спеціалізацію не входить його експорт, що змушує їх укладати угоди з трейдерами. Отже, на сьогодні активними користувачами такого механізму кредитування виступають постачальники засобів виробництва, трейдери, банки, переробні підприємства, а також фізичні особи. Тобто покупці аграрних розписок — це інвестори сільського господарства. А, завдячуючи розширенню приватного інвестування, держава фактично відсторонилася від кредитування аграрного сектора і надає йому підтримку лише по деяких окремих програмах. Ще одним позитивним наслідком функціонування такого механізму кредитування стало значне зростання експорту, що дозволило Бразилії перетворитися на одного з провідних учасників міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Принциповими відмінностями існуючої вітчизняної системи інвестування у виробництво сільськогосподарських культур від бразильської є:

1) в Україні, відповідно до Податкового кодексу, не повертається ПДВ експортерам зерна. Як наслідок виробники будуть щорічно втрачати до 12 млрд дол;

2) ПДВ нараховується на перший продаж. Це повністю не дозволяє використати бразильській досвід. За цієї системи при укладанні форвардних контрактів вартість товару буде враховувати ПДВ. Вже при перепродажу податок включити немож" на. Тобто з ринку усуваються усі посередники, а це й елеватори, приватні інвестори, трейдери. Отже, все, що ефективно працює в Бразилії у нас не спрацьовує;

3) держава повинна зменшувати ризики. В нас же держава їх продукує, що й відлякує потенцій" них приватних інвесторів;

4) в Україні відсутня система страхування урожаю. Що стосується страхування урожаю, то в розвинутих країнах частка застрахованих посівів становить 15—20 %, а в Україні — лише 3 %.

Але, виходячи зі світової практики, агрострахування:

- сприяє забезпеченню продовольчої безпеки держави та нарощуванню експортного потенціалу;
- забезпечує стабільність доходів аграріїв у часі;
- попереджає банкрутство у несприятливі роки і дозволяє продовжити господарську діяльність у майбутньому;
- стимулює вдосконалення технології виробництва;
- сприяє підвищенню довіри кредиторів, що дозволяє залучити кредити і відповідно, розширювати виробництво;
- є прогнозованою й економічно ефективною альтернативою прямим виплатам з бюджету [9, с. 13].

Значною проблемою для поширення агрострахування в Україні є недосконалість законодавчої бази. Необхідно врегулювати питання щодо зап

ровадження окремої ліцензії на агрострахування для страхових компаній, що дозволить створити відповідну інфраструктуру, підготувати кадри, а також розробити сучасні стандартні страхові продукти.

3.2 Удосконалення системи кредитування підприємств аграрного сектору економіки та напрями розвитку короткострокового кредитування

Вирішення питання щодо забезпечення рівноправного доступу сільськогосподарських виробників до кредитів є основним фактором підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції. Без вільного доступу всіх учасників аграрного ринку до повноцінного спектра фінансових послуг практично неможливо забезпечити конкурентоспроможність аграрного сектору економіки [9, с. 69]. Серед основних чинників, які гальмують розвиток кредитування, можна виділити: – підвищення рівня процентної ставки для позичальників сільськогосподарської галузі з 19,2% у 2015 р. до 30% у 2019 р.

За існуючого рівня процентних ставок кредит на 15–20 років узагалі втрачає економічний сенс;

– обмеження строку середньо та довгострокового кредитування 3 роками. Придбання нової дорогої техніки в кредит, виданий на такий короткий строк, є фінансовим тягарем для більшої частини сільськогосподарських виробників;

– сезонність сільськогосподарського виробництва, яка зумовлює значні потреби в кредитах строком від 9 до 18 місяців. Через високі процентні ставки доступ до кредитів обмежений;

– високий ступінь ризиків, який, за оцінками банків, значно перевищує рівень ризиків інших галузей. Застава у вигляді майна, включаючи землю, є

мало ліквідною, а залежність фінансового результату від погодних умов і кон'юнктури аграрного ринку є надзвичайно сильною; – спрямованість кредитної політики більшості банків на максимальний прибуток і надання позичальникам аграріям статусу ненадійного партнера. Практика показує, що реальне партнерство можна забезпечити тільки завдяки спільній власності та корпоративному управлінню. Підвищити доступність кредитних ресурсів для підприємств аграрної галузі можна завдяки створенню механізму часткового або повного державного гарантування кредитів – Фонду гарантування кредитів (далі – Фонд). Доцільно, щоб він самостійно діяв у статусі юридичної особи та відповідав за гарантійні операції (за безпосередньої участі держави). Головними завданнями Фонду є стимулювання кредитного процесу в банках, а також перерозподіл кредитних ризиків [10, с. 22]. Він має слугувати інструментом державного регулювання та розподілу кредитних ресурсів у розрізі галузей економіки відповідно до визначених пріоритетних напрямів розвитку держави та затверджених цільових державних програм. Спрямування коштів Фонду подаватиме “сигнал” для потенціальних інвесторів або кредиторів щодо перспективних для держави інвестиційних об'єктів. Аналіз практики функціонування таких фондів у світі показав, що в країнах Східної Європи протягом останніх 20 років уже існують такі інституції. Так, в Угорщині було створено Фонд гарантування кредитування сільського господарства. Його завдання – надати малим і середнім сільськогосподарським виробникам вільний доступ до кредитів і підвищити їх фінансову незалежність. Фонд гарантування кредитування сільського господарства бере на себе до 50% ризиків з кредитування аграрного сектору економіки, поділяючи їх з банками, а також співпрацює з 7 фінансовими інститутами. Він діє на основі квот, суми гарантій, які надаються щороку і розраховуються на основі вартості активів з урахуванням оцінки доходів і витрат (суми наданих гарантій до суми вимог). У рамках державної програми “Фонд гарантування сільського кредиту” гарантії надаються малим і середнім підприємствам, а також фізичним особам за се

редньо та довгостроковими кредитами на реалізацію проектів у сільському господарстві. Його обов'язковими умовами є: строк кредитування не менше півроку; надання кредитів через чітко визначені банки (засновників або асоційованих членів Фонду). Оскільки фонд сам не займається оцінкою повернення кредитів, головним елементом його співпраці з банками виступає довіра між сторонами. У Чехії Фонд підтримки створено у 1994 р. як акціонерна компанія зі 100% акцій держави. Підтримка Фондом банківських кредитів за процентними ставками здійснюється залежно від використання схеми, строків і цільового використання кредиту. Сума субсидій за процентною ставкою визначається з урахуванням реальних фінансових можливостей. Розмір гарантій Фонду підтримки залежить від строку кредитування. Так, для короткострокових кредитів (до 2 років) він становить від 30%, для довгострокових (більше 8 років) – до 85%. Досвід реалізації програм гарантування повернення кредитів в інших країнах демонструє, що, з одного боку, Фонд виступає акумулятором кредитних ресурсів з різних джерел і гарантом повернення кредитів сільськогосподарськими підприємствами, а з іншого – додатковим джерелом надання кредитів. Ефективна діяльність Фонду можлива за умови отримання повної інформації про фінансово-економічний стан позичальників, постійного контролю за використанням кредитних ресурсів, моніторингу та постійної оцінки ризиків. Дослідники такої ідеї як засновника даного Фонду пропонують Кабінет Міністрів України, оскільки формуватися він повинен за рахунок державних коштів. На їх думку, діяльність Фонду доцільно запроваджувати на конкурсних засадах, короткострокові кредити видавати відібраним підприємствам сільськогосподарства із забезпеченням гарантій щодо залучення кредитів інших банків та інвестування прогресивних технологій, науковотехнічних розробок. Надання кредитних ресурсів за участі Фонду обов'язково повинно мати цільовий характер: направлення короткострокових кредитів на сезонні витрати сільськогосподарських виробників; покриття різниці між ринковою та пільговою ставками за кредит; надання гарантій для залучення кредитів

інших банків. Видача кредитів повинна здійснюватися під ліквідну заставу (рухоме та нерухоме майно, депозитні кошти, виробниче устаткування, матеріальні засоби широкого спектра вжитку, сільськогосподарська техніка вітчизняного або імпортного виробництва із строком експлуатації не більше 5 років), страхування або поруку третіх осіб. Уповноваженим банком з обслуговування Фонду може бути Державний сільськогосподарський банк або інший державний банк, наприклад "Ощадбанк". На нашу думку, принциповим моментом має бути закріплення гарантій надання кредитів за цільовими програмами, фінансування яких передбачається бюджетом країни. Тобто учасники конкретних цільових державних програм повинні мати пріоритет серед інших позичальників в отриманні кредитних ресурсів для виконання своїх зобов'язань. Це посилить дієвість учасників, а також полегшить процес моніторингу використання і повернення кредитів (рис.).

Серед джерел формування Фонду можна виділити такі: 1% від реалізації продукції всіх виробників галузі сільського господарства; суми погашеної заборги ваності за раніше наданими кредитами державного бюджету; надходження від повернення наданих кредитів за участі Фонду, процентів за кредитами; 50% коштів від обсягу несплачених податків, що залишаються після несплати в роз'ясненні сільськогосподарських підприємств.

Розширення складу учасників кредитного ринку України шляхом створення Фонду сприятиме забезпеченню доступності кредитів, подоланню кризи довіри в кредитних відносинах між позичальниками аграрного сектору і кредиторами, а також стабілізації кредитного процесу у вигляді гарантій. Гарантована можливість отримання кредитних ресурсів незалежно від кон'юнктури, яка склалася на кредитному ринку (збільшення або зменшення кредитування), в кінцевому підсумку створить передумови для організації планомірного та прогнозованого виробництва сільськогосподарської продукції. Присутність і дієвість даної інституції на ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки забезпечить позичальників у своєчасному завершенні всіх етапів виробництва. Не повинна складатися

ситуація, за якої не задовольняється попит на кредитні ресурси з боку позичальників. Діяльність Фонду підвищить конкуренцію на кредитному ринку та збільшить заінтересованість банків у кредитуванні підприємств аграрного сектору економіки.

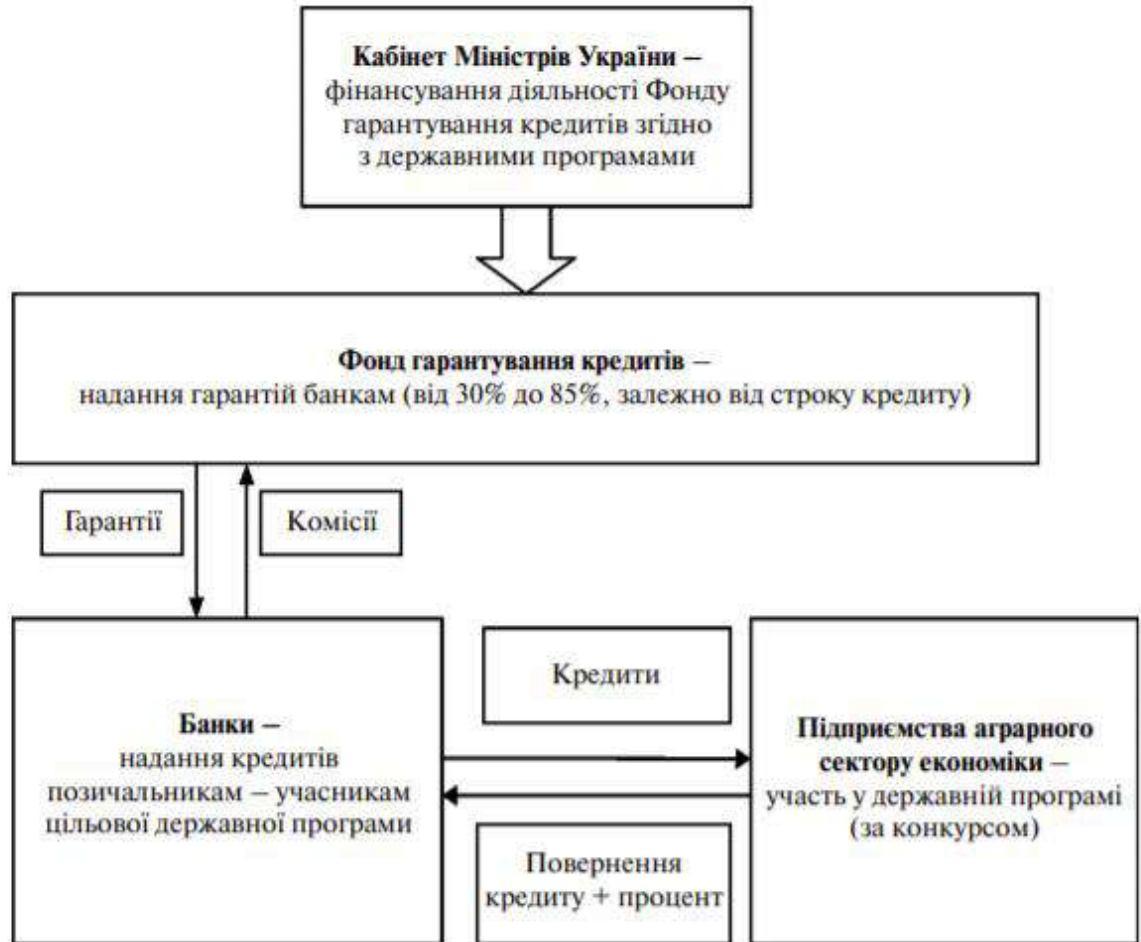

Рис.3.1 Схема надання за цільовими державними програмами банківських кредитів за участю Фонду

В Україні діяльність Державного сільськогосподарського банку має бути спрямована на вирішення завдань комплексного обслуговування аграрних підприємств; наближення фінансово-кредитного обслуговування до виробників сільськогосподарської продукції; формування кредитних ресурсів для фінансування матеріальнотехнічної бази; виконання цільових програм розвитку сільського господарства. Через цей банк держава повинна здійснювати пільгове кредитування сільськогосподарських виробників. Детальне розуміння процесу сільськогосподарського виробництва для пра

вільної організації кредитування підприємств аграрного сектору економіки ви маєє фахової підготовки спеціалістів з кредитування. Доцільність залучення таких спеціалістів у всі універсальні банки викликає сумніви, оскільки кожна галузь має свої особливості. Державний сільськогосподарський банк, з одного боку, повинен стати центром, через який уряд може проводити державну фінансово-кредитну політику в аграрному секторі економіки, з іншого – фінансовим центром галузі, в якій би акумулювалися всі фінансові ресурси галузі, незалежно від джерел їх формування. Він міг би здійснювати координацію й супроводження кредитних і фінансових потоків в агропромисловий комплекс, сприяти формуванню регульованого ринку земель сільськогосподарського призначення, брати участь у фінансуванні цільових програм, залученні в агропромисловий комплекс інвестиційних ресурсів – як вітчизняних, так і іноземних [3, с. 61]. Безперечно, тільки спеціалізований аграрний банк, який матиме чітко спрямовану на обслуговування позичальників аграрної сфери виробництва кредитну політику, може підвищити обсяги кредитних вкладень у сільськогосподарське виробництво. Також спеціалізація на кредитуванні аграрних підприємств у спеціалізованому аграрному банку за рахунок впровадження адаптованих кредитних програм здатна розвивати довгострокове кредитування під заставу нерухомого майна, в тому числі й землі. За площею сільськогосподарських угідь та орних земель Україна посідає перше місце в Європі. Висока продуктивність ґрунтового покриву визначає провідну роль земельного фонду як одного з важливих ресурсів економічного розвитку України. Водночас земля не використовується як капітал, а її потенціальні власники позбавлені можливості вносити землю у вигляді застави при залученні кредитів.

Практика організації іпотечного кредитування в Європі доводить, що залучення кредитів під заставу землі є одним з традиційних видів кредитування, а частка іпотечних кредитів на кредитному ринку варіюється від 20% до 67%. Так, у Фінляндії іпотечні кредити надають 5 приватних

іпотечних банків, у Швеції – 4 державні іпотечні банки, в Бельгії – Центральне державне управління іпотечного кредитування, у Данії – Датський сільськогосподарський фонд іпотечного кредитування. У Німеччині, Данії, Австрії, Швеції, Нідерландах строки надання кредитів під заставу землі становлять від 10 до 30 років; найбільшим попитом користуються кредити до 15 років. Дослідження розвитку іпотечних банків у світі показало, що іпотечні банки функціонують як спеціалізовані кредитори, які фінансуються за рахунок викупів облігацій і діють на засадах незалежності або як дочірні структури банків. Інституціональний склад системи іпотечних банків диференційований залежно від традицій створення кредитних систем у кожній окремій країні. Отже, в Україні використання землі як застави в кредитних операціях дозволить збільшити суму кредиту і продовжити його строк.

За результатами цього дослідження можна зробити такі висновки:

- функціонування на кредитному ринку Фонду гарантування кредитів підвищить конкуренцію та збільшить зацікавленість банків у кредитуванні підприємств аграрного сектору економіки;
- розвиток інфраструктури ринку банківських кредитних ресурсів завдяки діяльності спеціалізованого аграрного банку спроможний змінити ситуацію і вдосконалити діючий кредитний механізм;
- розширення спектра застави за кредитом за допомогою застави земель допоможе у вирішенні проблеми недостатнього покриття за кредитами (розміру наявної у розпорядженні сільськогосподарських виробників застави) і підвищить рівень кредитоспроможності позичальників аграрної сфери.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Тема дипломної магістерської роботи «Розвиток короткострокового кредитування аграрних підприємств».

Об'єктом дослідження умов праці є адміністративне приміщення (особовий кабінет) ВАТ «Агропросперіс Банк», що розташоване на третьому поверсі будівлі. Приміщення обладнане технікою, що забезпечує робочий процес: два персональних комп'ютера (ПК) з рідкокристалічними моніторами, периферійною технікою (лазерні принтери, сканери та ін.) та обладнанням, що створює комфортні умови праці (робочі поверхні, місця для сидіння, кондиціонер, опалювальні прилади, іонізатори повітря для забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в приміщенні).

Враховуючи пріоритет життя і здоров'я людини, метою розділу «Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях» є розробка питань щодо створення безпечних і здорових умов праці у виробничому приміщенні, на робочих місцях та в робочих зонах, виключення можливості виробничого травматизму, професійних захворювань, отруень, пожеж, вибухів.

4.1. Аналіз потенційних небезпек

Аналізуючи умови праці на ВАТ «Агропросперіс Банк» у адміністративному приміщенні (відділ бухгалтерії) з точки зору виявлення потенційних небезпечних і шкідливих виробничих чинників, що створюються технічними засобами, технологічними процесами, невірною

організацією праці у виробничих приміщеннях доцільно виділити ряд потенційних небезпек:

- ураження електричним струмом, у наслідок несправності електорообладнання, яке використовується під час робочого дня, невиконання;

- правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню і навіть до летального наслідку;

- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;

- нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань. Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження насаги до праці та стресових станів;

- кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

- негативний вплив електромагнітних, в тому числі й рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць (через несправність або хибний вибір освітлювальних приладів), в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;

- підвищений рівень шуму, який призводить до погіршення слуху, що створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні;
- незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітряобмін та системи опалення, які можуть викликати загальні захворювання;
- загоряння через несправність електрообладнання (обігрівачів з відкритим теном), недотримання або порушення правил протипожежної безпеки, відсутність систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;
- неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей;
- виникнення у працівників такого стану, як монотонність трудового процесу, що виявляється в незацікавленості й байдужості до роботи та призводить до зниження продуктивності праці;
- захворювання мікроорганізмами (бактерії, віруси, рикетсії, спірохети, грибки, найпростіші) в наслідок наявності антисанітарії на робочому місці, які можуть викликати загальні захворювання.

4.2. Заходи по забезпеченню безпеки

Як свідчить аналіз надзвичайних ситуацій за останні роки, значна кількість різноманітних надзвичайних ситуацій виникає на об'єктовому рівні. До нього належать масштабні та невеликі (малі) підприємства, установи, організації, заклади у сфері виробництва, логістики, торгівлі, освіти та науки, медицини, розважальної індустрії тощо. Тому дуже важливо вчасно виявити ризики та зробити причинно-наслідковий аналіз потенційної небезпеки.

Доцільно описати основні джерела та причини виникнення потенційної небезпеки, окреслити негативні наслідки впливу конкретної небезпеки на організм працівника, обрати заходи для зниження або виключення негативного впливу даної небезпеки на людину.

Ураження електричним струмом. У приміщенні на ТОВ «Високовольтна компанія» застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: «Правила устрою електроустановок» (ПУЕ) і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовано ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженебезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання приміщення має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ згідно способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну

ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів».

Механічне травмування, в наслідок не раціонального розташування робочих місць. Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захарачення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухажністю обслуговуючого персоналу.

Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» розроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, а саме збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж 6,0 м², а об'єм не менше ніж 20,0 м³) [58].

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційним навантаженням у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98

«Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. Для оптимізації відносин у колективі

психологами проводяться тренінги на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Кістково-м'язові порушення. Для запобігання цих порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

Науково-технічний прогрес часто супроводжується надмірним розчленуванням технологічного процесу на прості операції або елементи. Поопераційний поділ праці набув особливого поширення в потоково-конвеєрному, масовому, крупносерійному виробництві, де на робочому місці постійно чи тривалий час виконується одна або обмежена кількість операцій. Для уникнення або запобігання появи виникнення у працівника сфери фінансів стану монотонності потрібно запровадити ряд заходів:

- забезпечити співробітникам комфортні умови під час трудового процесу (згідно до «Державних санітарних правил і норм роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин ДСанПіН 3.3.2.007-98, що затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.1998№7): робочий стіл або робоча поверхня повинні бути достатнього розміру та мати поверхню з низькою відбивною здатністю, допускати гнучкість під час розміщення екрана, клавіатури, документів і відповідного устаткування, а робоче крісло має бути стійким і дозволяти працівнику з екранними пристроями легко рухатися та займати зручне положення; сидіння має регулюватися по висоті, спинка сидіння - як по висоті, так і по нахилу;

- креативне облаштування працівниками поверхні робочого місця (світлини, сувеніри, рослини, що у комплексі надихають та спонукають до ефективного виконання поставлених задач);

- розробити заходи альтернативної заміни виду діяльності (почергове виконання різного роду операцій) з одного на інший;

- ввести в роботу фізкультурні паузи та хвилинки (відповідно до «Державних санітарних правил і норм роботи з візуальними дисплейними

терміналами електронно-обчислювальних машин» ДСанПІН 3.3.2.007-98). Фізкультурні паузи необхідно проводити 2-3 рази за зміну, у випадку розвитку сильної втоми (особливо у випадку значного напруження очей), більш актуальним є фізкультурні хвилинки (2-5 хвилин), оскільки робота є сидячою та потребує значної концентрації.

4.3. Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Для того, щоб уникнути потенційних небезпек під час трудового процесу на робочому місці необхідно дотримуватися заходів по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці. Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі та ін.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПІН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або

надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які орієнтовані на південь і забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі.

Для визначення необхідного світлового потоку в приміщенні довжиною 9 метрів, шириною 6 метрів, висотою 3,1 метра, з висотою робочої поверхні 0,8 метра, рівнем нормованого освітлення 300 лк, з коефіцієнтом запасу при проектуванні штучного освітлення 1,4 виконуються наступні розрахунки.

Розрахуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

$$N_p = \frac{6}{(3,1 - 0,8) \cdot 1,4} = 1,86 = 2 \text{ (шт.)}.$$

Визначимо максимально припустиму відстань між рядами світильників L_{\max} :

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м;} \quad (4.2)$$

де B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт..

$$L_{\max} = \frac{6}{2} = 3 \text{ (м)}.$$

Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

$$i = \frac{9 \cdot 6}{(3,1 - 0,8) \cdot (9 + 6)} = 1,57 = 1,6.$$

Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу.

Вибирається в залежності від виду джерела світла, типу обраного світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення: $\eta=46\%=0,46$.

Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 9 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,46} = 54\,234,78 \text{ (лм)}.$$

Визначимо умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{cv}^* :

$$N_{cv}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

L_{\max} – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

$$N_{св}^* = \frac{9 \cdot 6}{3^2} = 6 \text{ (шт.)}.$$

Характеристикою світильника ЛПО (растровий) є така кількість (n) і потужність ламп – 4x18.

Розрахуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_l^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_l^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{св}^* \cdot n, \text{ шт.}; \quad (4.7)$$

де n – кількість ламп у світильнику, 93т.

$$N_l^* = 6 \cdot 4 = 24 \text{ (шт.)}.$$

$$\Phi_l^* = \frac{54234,78}{24} = 2259,78 \text{ (лм)}.$$

Тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи $\Phi_l = 1200$.

Знайдемо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l}; \quad (4.8)$$

Розрахуємо коефіцієнт, підставивши числові значення:

$$m = \frac{2259,78}{1200} = 1,88.$$

Визначимо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні N_{cv} :

$$N_{cv} = N_{cv}^* \cdot m, \text{ шт.}; \quad (4.9)$$

де N_{cv}^* – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

$$N_{cv} = 6 \cdot 1,88 = 11,28 = 12 \text{ шт.}$$

Визначимо фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{cv} \cdot n, \text{ шт.}; \quad (4.10)$$

де N_{cv} – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, 94т..

$$N_l = 12 \cdot 4 = 48 \text{ шт.}$$

Визначимо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

$$E_p = \frac{1200 \cdot 48 \cdot 0,46}{9 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 318,61 \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунків, для даного офісного приміщення необхідно 2 ряди світильників типу ЛПО (растровий), максимальна відстань між рядами – 3 метри, фактична кількість світильників складатиме 12 штук, оптимальна кількість ламп – 48 штук, а загальна освітленість складатиме 318,61 лк.

Неправильне проектування або несправність систем опалення, вентиляції та кондиціонування приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови для приміщенні з комп'ютеризованими робочими місцями – температура, відносна вологість та швидкість переміщення повітря цілком відповідають вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень». Роботи у приміщенні з ПК, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування», з метою забезпечення оптимальних параметрів

мікроклімату в офісному приміщенні обладнаному ПК з ЕП передбачена система централізованого водяного опалення з радіаторами, а на теплий період передбачений побутовий кондиціонер.

З метою забезпечення необхідного повітрообміну у приміщенні офісу передбачена система механічної припливно-витяжної вентиляції (методом рекуперації), яка забезпечує 3-кратний обмін повітря за годину.

Оптимальні рівні позитивних ($n+$) і негативних ($n-$) іонів у повітрі офісного приміщення з ЕП відповідають вимогам додатку 3 ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» і становить: $n+ = 1500-30000$ (шт. на 1 см^3); $n- = 3000-5000$ (шт. на 1 см^3). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечують за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

Неналежне прибирання або неправильний графік прибирання може призвести до загального запаморочення, виникнення алергічної реакції, захворювання дихальної системи, механічного травмування у випадку вологої слизької підлоги, зниження імунітету.

У офісі щоденно проводиться вологе прибирання та провітрювання кабінету, тому можна стверджувати, що санітарний стан робочого приміщення цілком відповідає ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин».

Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях. Заходи з пожежної безпеки.

Заходи по забезпеченню пожежної безпеки для приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні».

Розміри офісного приміщення складають: довжина - 9 м., ширина – 6 м., висота 3,1 м. В даному приміщенні потенційними джерелами пожежі є електронно-обчислювальна техніка, електрична мережа.

Стандарт ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» встановлює класи пожеж у залежності від матеріалу, що горить. Пожежі в офісному приміщенні відносяться до класів:

- А – пожежа, що супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких, як правило, утворюються тліючі вуглини;

- Е – горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В згідно «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677.

Відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків тазовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою» приміщення офісу належить до категорії Д - знижено пожежонебезпечна (Речовини і/або матеріали, що зазначені вище для категорій приміщень А, Б і В (крім горючих газів, горючих пилу і/або волокон), а також негорючі речовини і/або матеріали в холодному стані (за температури навколишнього середовища), за умов, що приміщення, в яких знаходяться (зберігаються, переробляються, транспортуються) зазначені вище речовини і/або матеріали, не відносяться до категорій А, Б або В).

Згідно ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги», передбачено шлях евакуації із приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ, працівників на випадок пожежі (переходи, евакуаційні виходи). Евакуація людей у разі пожежі передбачається по шляхах через виходи, сходи типу С1 (внутрішні, що розміщуються в сходових клітках) та сходові клітки типу СК1 (з природним освітленням крізь вікна, що відчиняються, в зовнішніх стінах на кожному поверсі). До виходу можна дістатися шляхом: коридор – сходи, сходові клітки – хол – вихід.

В офісному приміщенні розташовані автоматичний сигналізатор про пожежу та система пожежної сигналізації, що передбачено ДБН В.2.5-

56:2014 «Системи протипожежного захисту». Системи пожежної сигналізації (СПС) призначені для раннього виявлення пожежі та подавання сигналу тривоги для вжиття необхідних заходів (наприклад: евакуювання людей, виклик пожежно-рятувальних підрозділів, запуск проти димних систем пожежогасіння, здійснення управління протипожежними клапанами, дверима, воротами та завісами (екранами), відключенням або блокуванням (розблокуванням) інших інженерних систем та устаткування при сигналі «пожежа» тощо).

З огляду на пожежну небезпеку приміщення офісу(дослідницького центру, лабораторії, тощо) обладнаного ПК з ВДТ згідно вимог «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», передбачена система автоматичного пожежогасіння та первинні засоби пожежогасіння (вогнегасники різних видів).

Для офісного приміщення площею 54 м², що відноситься до категорії Д, а можливі пожежі - до класів А та Е необхідно розташувати у приміщенні 3 газових вогнегасники з величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг і більше. Також, приміщення, у яких розміщено оргтехніку, слід оснащувати переносними газовими вогнегасниками з розрахунку один вогнегасник ВВК-1,4 чи ВВК-2, але не менше ніж один вогнегасник зазначених типів на приміщення. Та більш надійними способами захисту від пожежі є обладнання офісу а автоматичною системою пожежогасіння (АСПГ), що також виконують функції СПС.

Медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Згідно з Кодексом ЦЗ України медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає:

- надання медичної допомоги постраждалим внаслідок НС (рис. 3.30), рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, проведення їх медико-психологічної реабілітації. Медична допомога

населенню забезпечується службою медицини катастроф, керівництво якою здійснює центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

- планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;
- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;
- контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;
- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;
- утворення в умовах НС необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;
- накопичення медичного та спеціального майна і техніки;
- підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;
- навчання населення способам надання долікарської допомоги та правилам дотримання особистої гігієни;
- здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;
- проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;
- санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні НС.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення ЦЗ.

Згідно з Кодексом ЦЗ України біологічний захист населення, тварин і рослин включає:

- своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію;
- прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиепізоотичних, протиепіфітотичних і лікувальних заходів;
- проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення;
- своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту;
- запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину;
- здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки населення;
- надання екстреної медичної допомоги ураженим біологічними патогенними агентами.

Біологічний захист населення, тварин і рослин додатково включає встановлення протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів та їх дотримання суб'єктами господарювання, закладами охорони здоров'я та населенням.

Здійснення заходів біологічного захисту покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

Згідно з Кодексом ЦЗ України заходи психологічного захисту населення спрямовуються на зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення НС і включають:

- планування діяльності, пов'язаної з психологічним захистом;

- своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість;
- виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості;
- використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників НС на населення.

Організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

Отже, у ході аналізу вимог щодо охорони праці на робочому місці у сфері фінансів було виявлено небезпечні та шкідливі чинники, що можуть загрожувати майну та здоров'ю працівників, також було з'ясовано причини та наслідки дії цих чинників. Була проведена оцінка параметрів виробничого середовища на відповідність санітарно-гігієнічним нормам.

Також було запропоновано рішення щодо поліпшення санітарно-гігієнічних параметрів у офісному приміщенні, визначено категорії приміщень за вибухо-пожежною та пожежною небезпекою й ступеню їх вогнестійкості та розробка протипожежних заходів. Також було наведено заходи медичного, біологічного і психологічного захисту, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

ВИСНОВКИ

Сучасне сільське господарство є кредитомістким і не може успішно розвиватися без державної підтримки. Це зумовлено специфікою виробничих процесів та особливостями формування й руху грошових коштів. Участь держави у процесах фінансування сільгоспвиробників може мати прямий та опосередкований характер. Досвід розвинутих країн переконливо свідчить, що скоротити державні видатки на підтримку сільгоспвиробників можливо завдяки створенню ефективної системи кредитування аграріїв, до складу якої повинні входити кооперативні, комерційні банки (в тому числі спеціалізовані), фермерські банки тощо. Проте важливою умовою розвитку кредитної інфраструктури АПК є аграрна іпотека, що, в свою чергу, вимагає створення прозорого ринку землі в Україні. Додатковими джерелами фінансових ресурсів для сільськогосподарських виробників можуть слугувати аграрні розписки та поширення агрострахування. Отже, на сьогодні актуалізується проблематика подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, пов'язаної із функціонуванням системи кредитування АПК.

Огляд зарубіжного досвіду виконання програм гарантування повернення кредитів дає можливість зробити такі висновки:

f - фонд вимагає повернення кредитів та відшкодування витрат за свою роботу. В цьому його відмінність від благодійних організацій;

f - робота фонду може бути плідною лише тоді, коли в його розпорядженні є достатньо точної інформації щодо фінансового стану позичальників, при постійному контролі ходу виконання кредиту;

- завдяки діяльності фонду ризик неповернення кредиту ділиться між банком, позичальником і самим фондом. Частка останнього становить близько половини ризику, але він забезпечує, щоб в кінцевому результаті позичальник повернув весь борг;

f - фонд співпрацює лише з тими банками, які здатні достовірно визначити ризики та можливості надання кредиту, адже він не вказує банкам кому слід надати кредит, а кому недоцільно, це банки вирішують самостійно. Фонд лише надає гарантії на ці кредити;

f - роль державних установ полягає в забезпеченні високої фінансової дисципліни сільськогосподарських товаровиробників та вжиття дієвих засобів щодо виконання вимог укладених угод.

Окремі елементи наведеного зарубіжного досвіду гарантування повернення кредитів можна і доцільно запровадити в Україні.

Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [3] передбачено створення фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та гарантій повернення кредитів, головним завданням якого буде надання часткових гарантій (15-30 %) для кредитування пріоритетних сфер аграрного сектора, мікрокредитування фермерських і особистих селянських господарств.

Фонд зможе надавати короткострокові кредити і гарантувати повернення взятих сільськогосподарськими підприємствами кредитів в інших банках. Він сприятиме запровадженню в сільськогосподарське виробництво найбільш ефективних технологій, досягнень науки і техніки. В результаті можна очікувати реального підвищення якості продукції та її конкурентоздатності.

Кабінет Міністрів України має вирішувати, куди найбільш доцільно використовувати кошти Фонду, зокрема: надавати кредити для сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників; для погашення різниці ставок за кредитами комерційних та аграрного банку, або ж для гарантування кредитів, взятих в інших банках.

Питання незахищеності кредитора і високого ризику неповернення кредитів, на наш погляд, частково дасть змогу врегулювати Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [2]. Сьогодні процес формування кредитних історій та створення єдиної бази даних як

механізмів захисту прав кредитора гальмується тим, що банківська установа, подаючи відомості до єдиної інформаційної системи обліку позичальників, не має права розкривати інформацію щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю. Щодо цього для банків необхідно зробити виняток шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Загальний ефект від функціонування структурного ланцюга «банк – кредитне бюро – позичальник» визначається, як вважають В.М. Гриньова та О.М. Колодізев [1], за його результатами з урахуванням трьох складових: найімовірніше (реалістичне) прогнозування повернення позик кредиторам за рахунок формування «комплексу» інформаційних відносин про потенційних позичальників і можливість використання такої інформації з метою оптимального визначення ціни кредиту та мінімізації кредитного ризику; формування єдиного інформаційного простору як основного джерела кредитних відносин з конкретним визначенням вартості певного інформаційного «товару» для банків і позичальників у процесі пошуку інформації та реалізації особистих конкурентних переваг з метою подальшого розвитку бізнесу; розробка та дотримання визначеного «порядку» або «правил гри» для позичальників при формуванні своєї кредитної історії, підвищення кредитного іміджу й дотримання зобов'язань перед кредиторами з метою повного та своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків.

Кредитні бюро повинні бути засновані як комерційні організації з обов'язковим внесенням їх до державного реєстру бюро кредитних історій. Ключову роль в організації обміну кредитною інформацією відіграють приватні кредитні бюро, що цілком природно, враховуючи попит на інформацію про позичальників з боку кредиторів. Побудова кредитних бюро на ринкових засадах підвищить ефективність їх роботи за умови належного нагляду з боку регулятора. Центральному архіву кредитних історій, який може бути створений під егідою Національного банку України, відводиться

роль координаційно-інформаційного центру, в якому зацікавлені особи безкоштовно зможуть отримати інформацію про кредитне бюро, що зберігає дані про позичальника.

Бюро співставляють інформацію, одержану від кредиторів, із інформацією з інших джерел (судів, державних реєстраційних і податкових органів та ін.) і формують картотеку на кожного позичальника. У свою чергу, позичальники одержують можливість формувати позитивний імідж і зміцнювати ділову репутацію, що матиме документальне підтвердження. В результаті банк скорочує для них час прийняття рішення про надання кредиту, а в подальшому може знизити вартість послуг.

Кредитні бюро, згідно зі світовою практикою, можуть надавати різного роду звіти про кредитні операції залежно від наявності інформації про потенційного позичальника, виду кредиту, який надається [1]. Найпростіший звіт містить інформацію про минулі неповернуті та прострочені кредити – так звані негативні звіти. Найдетальніші звіти – позитивні, містять весь комплекс інформації про активи й пасиви позичальника, гарантії, структуру заборгованості за її видами, за термінами та часом погашення [1]. Ефективно діючі кредитні бюро у достатній мірі володіють інформацією про позичальників, яка потрібна банкам для удосконалення форм і методів їх роботи у справі кредитування.

На сьогодні в Україні створені три кредитних бюро, а саме : Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ), яке заснували 30 банків, 2 страхові компанії та Асоціація українських банків; Українське бюро кредитних історій, засновниками якого «Приватбанк» та компанія «BigOptima»; Національне бюро кредитних історій. Його засновники – Національна асоціація кредитних спілок України, Creditinfo Group (Ісландія) та інвестиційно-фінансова група «ТАС». Дані структури є надзвичайно важливим інструментом спрощення, пришвидшення і здешевлення доступу до кредитних ресурсів, а також зменшення ризиків. Комерційні банки використовуватимуть базу даних кредитного бюро, в якому

акумулюватиметься як позитивна, так і негативна інформація про ймовірних позичальників. Усі учасники кредитного бюро матимуть рівний платний доступ до інформації за умов, що клієнт банку не проти отримання даних про його кредитну історію. Але, експерти вважають, що найкращим варіантом для України буде створення єдиного Кредитного бюро з потужною інформаційною базою.

Серед бюро кредитних історій сьогодні виділяють: бюро, створені банківськими асоціаціями; бюро, створені одним або групою банків; бюро, створені особами, які мають досвід у створенні таких установ, або спеціалізуються на роботі з інформацією. Знаючи кредитну історію потенційного позичальника, кредитор зможе диференціювати свої кредитні продукти залежно від «надійності» позичальника. Метою створення системи кредитних історій є можливість керування ризиком кредитних операцій, а не створення «чорного списку», як вважають деякі вчені і практики.

Вважаємо, що створення таких структур буде позитивно впливати як на кредиторів, які менше затратимуть часу на збір інформації про клієнта, більш обґрунтовано будуть вирішувати питання про розміри і ціну кредиту та ін., так і на позичальників, яких подання інформації в бюро має дисциплінувати. Але створення і функціонування такої структури потребує розв'язання багатьох проблем, зокрема: прийняття відповідних правил в умовах наближення України до Європейського союзу; підвищення рівня капіталізації банків та формування адекватної ресурсної бази; оптимізації структури банківської системи; удосконалення вітчизняного банківського законодавства [1].

Список використаних джерел

1. Дешко А. Огляд ринку банківського кредитування. URL : <http://iser.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/> ogliad-rinku-bankivskogo-kredituvannia
2. Непочатенко О.О. Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільсько- господарських підприємств. *Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету*. 2009. Вип. 70. Ч. 2. С. 130–135.
3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL : <http://minagro.gov.ua> .
4. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації. URL : <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/ahropromyslovyi-kompleks/382-ekonomika-ark>.
5. Маслак Н., Маслак О. Банки та АПК України: співпраця триває! *Пропозиція*. 2017. № 5. С. 154–160. URL : <https://propozitsiya.com/ua/banki-ta-ark-ukrayini-spivprasya-trivaie>.
6. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 33.
7. Паспорт програми «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів». URL : minagro.gov.ua/system/files/2801030_1.doc; minagro.gov.ua/en/system/files/2801030_5.doc.
8. Радченко О.Д. Підтримка аграрного сектору через механізми пільгового кредитування. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 161–177.

9. Грищук Н.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2018. Вип. 290. С. 57–64.

10. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». URL : <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf2>

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua.

12. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL : <http://www.bank.gov.ua> .

13. Бодак Г.І. Зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарського виробництва/ Г.І. Бодак/ / Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22.6. — С. 164—169.

14. Гудзь О.Є. Кредитування сільськогоспо" дарських виробників під заставу земель сільсько" господарського призначення: проблеми та перспективи/ О.Є.Гудзь// Економіка АПК. — 2007. — №1. — С. 84—88.

15. Ерве Ж."Ж. Земля як порятунок для рин" ку/ Ж."Ж. Ерве // Агробізнес сьогодні. — 2010. — № 23 (198). — С. 22.

16. Коробейников М. Сельское хозяйство Да" нии и его правовая модель/ М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. — 2005. — №5. — С. 13—15.

17. Костюк В.А. Зарубіжний досвід іпотечного кредитування в сільському господарстві / В.А. Костюк // Науковий вісник Національного аграр" ного університету. — 2006. — № 97. — С. 214— 217.

18. Кредитование сельхозпроизводителей че" рез аграрные расписки. Бразильский опыт в Ук" раине // Фермерське господарство. — 2011. — №17 (529). — С. 9.

19. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2010 р. №794 "Про затвердження по" рядку використання коштів, передбачених у дер"

жавному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромис" лового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів"// Офіційний вісник України. — 2010. — №67. — С. 53.

20. Тоболич З. Зарубежный опыт кредитования сельского хозяйства/ З. Тоболич// Аграрная эко" номика. — 2010. — №3 (178). — С. 61—66.

21. Степанюк О. Агрострахованню бути! / О. Степанюк // Агробізнес сьогодні. — 2011. — № 3(202). — С. 12—13.

22. Дем'яненко М.Я. Методичні рекомендації з кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників // Облік і фінанси АПК. — 2006. — № 12. — С. 4—29.

23. Стецюк П.А., Гудзь О.Є., Войтюк А.В. Трансформація матриці банківського кредитування сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. — 2013. — № 12. — С. 49—55.

24. Гудзь О.Є. Фінансовокредитна інфраструктура аграрної сфери України // Економіка АПК. — 2009. — № 6. — С. 59—63.

25. Непочатенко О.О. Організаційноекономічні механізми кредитування аграр них підприємств : моногр. — Умань : УВПП, 2007. — 456 с.

26. Шубравська О.В. Розвиток банківського кредитування агросфери у кон тексті забезпечення її економічної сталості // Фінанси АПК. — 2006. — № 7. — С. 131—138.

27. Олійник Л.А. Шляхи підвищення кредитування сільського господарства // Агросвіт. — 2011. — № 11. — С. 61—64.

28. Гідулян А. Доцільність і перспективи створення та розвитку агропромис лового банку в Україні. Финансовые риски // Информационно-аналитическое агентство "Гроші та світ". — 2009. — № 1. — С. 33—39.

29. Колотуха С.М. Удосконалення кредитування сільськогосподарського ви робництва // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 108—115.

30. Лузан Ю.Я. Удосконалення ринку фінансових послуг як передумова роз витку аграрного виробництва // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 69–74.

31. Канінський М.П. Державне регулювання підвищення конкурентоспро можності продукції // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 2. – С. 21–24.

32. Чехова І.В. Формування та функціонування ринку банківських кредит них ресурсів в аграрному секторі економіки : автореф. дис. к. е. н. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 22 с

ДОДАТКИ

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «АГРОПРОСПЕРІС БАНК»

ПРОМІЖНИЙ СКОРОЧЕНИЙ ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ
(за прямим методом)
за дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2020 року
(у тисячах гривень)

	Примітки	01 січня – 30 вересня 2020	01 січня – 30 вересня 2019
Грошові кошти від операційної діяльності			
Процентні доходи, що отримані		122,641	110,849
Процентні витрати, що сплачені		(52,547)	(36,358)
Комісійні доходи, що отримані		18,047	19,375
Комісійні витрати, що сплачені		(1,036)	(1,149)
Чисті доходи, отримані від операцій з іноземною валютою		6,182	1,250
Інші отримані операційні доходи		835	597
Витрати, пов'язані з персоналом, сплачені		(58,787)	(43,231)
Адміністративні та інші операційні витрати, сплачені		(19,455)	(15,187)
Грошові кошти, що отримані від операційної діяльності до змін в операційних активах та зобов'язаннях		15,880	36,146
Зміни в операційних активах та зобов'язаннях			
Чиста зміна кредитів та заборгованості клієнтів		(152,692)	(261,973)
Чиста зміна інших активів		(921)	(5,744)
Чиста зміна кредитів, що отримані від інших банків		(90,000)	-
Чиста зміна коштів клієнтів		443,696	(77,719)
Чиста зміна інших зобов'язань		257	(415)
Чисті грошові кошти, що (використані)/отримані від операційної діяльності		216,220	(309,705)
Грошові кошти від інвестиційної діяльності			
Придбання основних засобів		(8,452)	(5,428)
Придбання нематеріальних активів		(2,317)	(1,553)
Придбання цінних паперів, які обліковуються за амортизованою собівартістю		(78,120)	-
Чисті грошові кошти, що використані в інвестиційній діяльності		(88,889)	(6,981)
Грошові кошти від фінансової діяльності			
Надходження кредитів, отриманих від міжнародних та інших організацій		146,764	158,537
Виплати за договорами оренди		(6,974)	-
Чисті грошові кошти, що отримані від фінансової діяльності		139,790	158,537
Вплив змін курсів іноземних валют на грошові кошти та їхні еквіваленти		34,073	(7,682)
Чисте збільшення грошових коштів та їхніх еквівалентів		301,194	(165,831)
ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХНІ ЕКВІВАЛЕНТИ на початок звітного періоду	3	506,699	560,047
ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХНІ ЕКВІВАЛЕНТИ на кінець звітного періоду	3	807,893	394,216

Проміжна скорочена фінансова звітність, викладена на сторінках 7-24, погоджена Правлінням 26 жовтня 2020 року.

Сергій Щепанський
Голова Правління

Тамара Ульянова
Головний бухгалтер

Примітки, що додаються, є складовою частиною проміжної скороченої фінансової звітності.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «АГРОПРОСПЕРІС БАНК»

ПРОМІЖНИЙ СКОРОЧЕНИЙ ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

(за прямим методом)

за дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2020 року

(у тисячах гривень)

	Примітки	01 січня – 30 вересня 2020	01 січня – 30 вересня 2019
Грошові кошти від операційної діяльності			
Процентні доходи, що отримані		122,641	110,849
Процентні витрати, що сплачені		(52,547)	(36,358)
Комісійні доходи, що отримані		18,047	19,375
Комісійні витрати, що сплачені		(1,036)	(1,149)
Чисті доходи, отримані від операцій з іноземною валютою		6,182	1,250
Інші отримані операційні доходи		835	597
Витрати, пов'язані з персоналом, сплачені		(58,787)	(43,231)
Адміністративні та інші операційні витрати, сплачені		(19,455)	(15,187)
Грошові кошти, що отримані від операційної діяльності до змін в операційних активах та зобов'язаннях		15,880	36,146
Зміни в операційних активах та зобов'язаннях			
Чиста зміна кредитів та заборгованості клієнтів		(152,692)	(261,973)
Чиста зміна інших активів		(921)	(5,744)
Чиста зміна кредитів, що отримані від інших банків		(90,000)	-
Чиста зміна коштів клієнтів		443,696	(77,719)
Чиста зміна інших зобов'язань		257	(415)
Чисті грошові кошти, що (використані)/отримані від операційної діяльності		216,220	(309,705)
Грошові кошти від інвестиційної діяльності			
Придбання основних засобів		(8,452)	(5,428)
Придбання нематеріальних активів		(2,317)	(1,553)
Придбання цінних паперів, які обліковуються за амортизованою собівартістю		(78,120)	-
Чисті грошові кошти, що використані в інвестиційній діяльності		(88,889)	(6,981)
Грошові кошти від фінансової діяльності			
Надходження кредитів, отриманих від міжнародних та інших організацій		146,764	158,537
Виплати за договорами оренди		(6,974)	-
Чисті грошові кошти, що отримані від фінансової діяльності		139,790	158,537
Вплив змін курсів іноземних валют на грошові кошти та їхні еквіваленти		34,073	(7,682)
Чисте збільшення грошових коштів та їхніх еквівалентів		301,194	(165,831)
ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХНІ ЕКВІВАЛЕНТИ на початок звітного періоду	3	506,699	560,047
ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХНІ ЕКВІВАЛЕНТИ на кінець звітного періоду	3	807,893	394,216

Проміжна скорочена фінансова звітність, викладена на сторінках 7-24, погоджена Правлінням 26 жовтня 2020 року.

Сергій Щепанський
Голова Правління

Тамара Ульянова
Головний бухгалтер

Примітки, що додаються, є складовою частиною проміжної скороченої фінансової звітності.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «АГРОПРОСПЕРІС БАНК»

ПРОМІЖНИЙ СКОРОЧЕНИЙ ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН
станом на 30 вересня 2020 року
(у тисячах гривень)

	Примітки	30 вересня 2020 року	31 грудня 2019 року
АКТИВИ			
Грошові кошти та їхні еквіваленти	3	807,893	506,699
Кошти в інших банках	4	1,413	1,184
Кредити та заборгованість клієнтів	5	728,279	559,499
Інвестиції, які обліковуються за амортизованою собівартістю	6	102,525	18,390
Основні засоби та нематеріальні активи	7	20,800	15,775
Активи з права користування	8	13,535	15,931
Аванси з поточного податку на прибуток		329	329
Відстрочений податковий актив	24	2,183	2,183
Інші активи	9	4,424	2,854
УСЬОГО АКТИВІВ		1,681,381	1,122,844
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кредити, що отримані від інших банків		-	90,154
Кошти клієнтів	10, 27	956,498	457,509
Субординований борг	11, 27	60,073	47,441
Кредити, що отримані від міжнародних та інших організацій	12	311,487	157,992
Зобов'язання з оренди	13	13,270	15,591
Інші зобов'язання	14, 27	7,487	14,257
УСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		1,348,815	782,944
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал	15	310,000	310,000
Резервні та інші фонди		9,821	8,555
Нерозподілений прибуток/(непокритий збиток)		12,745	21,345
УСЬОГО ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ		332,566	339,900
УСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ		1,681,381	1,122,844

Проміжна скорочена фінансова звітність, викладена на сторінках 7-24, погоджена Правлінням 26 жовтня 2020 року.

Сергій Щепанський
Голова Правління

Тамара Ульянова
Головний бухгалтер

Примітки, що додаються, є складовою частиною проміжної скороченої фінансової звітності.